

EN KØGEDRENGS

ERINDRINGER

"Nyportstræde – min barndoms land"

JULIUS LARSEN

2011/78

JULIUS LARSEN

EN KØGEDRENGS ERINDRINGER

"Nyportstræde – min barndoms land"

*Bogen er trykt og færdiggjort
hos Vester Kopi A/S
Skriften er Garamond 12 pkt.
Alle billeder med Køgemotiver
er med tak gengivet med tilladelse fra
Køge Byhistoriske Arkiv*

MIN BEDSTEFARS ERINDRINGER

Til alle efterkommere, børnebørn, oldebørn, tipoldebørn, samt alle andre interesserede læsere.

Min bedstefar skrev disse erindringer i tiden omkring 1950 og sluttede dem i januar 1952. Han døde i maj måned samme år

Når man læser denne beretning, er det altså værd at huske, at synspunkter og sammenligninger skal ses i lyset af, at de er skrevet før 1952

Disse erindringer er baseret på et efterladt maskinskrevet manuskript. Jeg har prøvet at gengive manuskriptet helt nøjagtigt som det er skrevet – ord for ord og med hans tegnsætning. Det eneste, der er ændret er retskrivningen. Den retskrivning som vi kender den i dag, var ganske ny på det tidspunkt, hvor disse erindringer er skrevet, og min bedstefar holdt sig til det, han havde lært, den "gamle retskrivning"

Med disse ord vil jeg ønske alle god læselyst Jeg synes, det er spændende læsning, og jeg håber, at I synes det samme.

Jersie Strand, den 14.8. 2011

Ib Jørgensen

Denne skildring af en arbejderfamilies liv og levned i sidste halvdel af 1800-tallet vil komme til at omfatte følgende personer

MIN FAR.

Ole Larsen. Født den 12. februar 1848 i Ramsøgaarde.
Død den 26. februar 1896 i Køge.

MIN MOR.

Ane Kirstine Larsen, født Jensen.
Født den 9 april 1845 i Højelse.
Død 1923 i Køge

MIN ÆLDSTE BRODER.

Jens P Larsen.
Født den 19 august 1872 i Valore.
Død 1938 i Helsingør.

MIN ÆLDSTE SØSTER.

Maren Larsen.
Født den 27 april 1876 i Valore.
Død 1908 i Helsingør.

Derefter 8 søskende, hvis fødselsår- og dag jeg ikke husker, de døde alle som mindreårige.

Endvidere

MIN MORS MODER.

Birthe Jensdatter.
Født 1818. Død 1888

Og endelig undertegnede

JULIUS LARSEN.

Født den 12. november 1884 i Køge
Død den 7 maj 1952 i Svansbjerg.

MINE FORÆLDRES LEVNEDSLØB

MIN FAR

var fra et meget fattigt hjem med mange børn. Hans moder døde tidligt. Hjemmet blev opløst, og børnene måtte ud mellem fremmede. Min far var så heldig at komme i pleje hos en solid husmandsfamilie, hvor han havde det godt. De øvrige søskende gik det ikke lige så godt. Jeg husker, at en af min fars brødre besøgte os i mit barndomshjem. Ham var det gået skævt for. Han var på det tidspunkt subsistensløs og forfalden til drikkeri. Min far, som selv var afholdende, yndede ikke hans besøg. To af mine farbrødre rejste til Amerika og forsvandt sporløst. Én af min fars søstre gik det jævnt godt, om hende skal jeg fortælle senere.

Min fars ungdom forløb som så mange andres. Han fik en god støtte fra sit plejehjem. Jeg husker ikke disse plejeforældres navn, jeg har ikke kendt dem, men jeg ved, at mine forældre omtalte manden som "Frants" De boede vistnok i Valore. – Valore ligger på Hedeboegnen nord for Køge.

Disse husmandsfolk var gode mennesker, og mine forældre omtalte dem altid med stor respekt og taknemmelighed. I deres hjem voksede min far op, men han måtte naturligvis, som skik og brug var dengang, ud at tjene meget tidligt, og hans ungdom forløb som tjenestedreng og karl på den egn, hvor han var vokset op.

Jeg skal prøve at give en skildring af et tyendes kår i de tider. Det er tiden fra ca. 1858 til 1872. Både min far og min mor var gode fortællere, og de talte tit og gerne om deres barndom og

ungdom Jeg kan ikke huske, at min far nogensinde har omtalt nogen særlig dårlig plads. De var vist temmelig ens, men slid det var hårdt i dem alle, og den daglige levevis var meget tarvelig. Arbejdstiden var lang, navnlig for drengene var der ikke megen fritid. Når de voksne tog sig en god lang middagslur, så måtte drengene i marken for at flytte og vande kreaturerne. Man stod op om sommeren ved 4-tiden, og blev ved så længe husbonden mente, det var nødvendigt, og det var som regel ikke før langt ud på aftenen. I høstens tid blev man ved, så længe solen stod på himlen. Men var arbejdstiden lang, så var måltiderne des flere. Når man om morgenen havde røgtet kreaturerne, malket køerne og striglet hestene, så fik man det første måltid. "Davre" Det var som regel mælk og grød, kaffe var endnu ikke blevet en daglig drik. Så arbejdede man til kl. ca. 9, så spiste man atter Denne gang var det: "Halvgående middag", eller som det med egnens dialekt lød. "Hal-go-met" Her var kogt saltet sild, eller spegesild den daglige ret med et stykke ostbrød ovenpå. Hvor må det have været tørt. De fik jo ikke fedt på brødet. Far fortalte så tit, at da en af karlene en dag dristede sig til at udtale ønsket om lidt fedt på det tørre brød, da svarede husbonden med disse ord. "Ja det ku' I li' tommetykt med fidt på og sild til" Nej det blev der ikke noget af Heldigvis havde man det hjemmebryggede øl og brændevin. Det h alp o nok noget på den tørre kost. Kl. 12 spiste man middag. Denne var som regel tilberedt af h emmeavlede produkter Grød, vælling, ærter og grønkål, det var datidens middagsretter

Kun ved højtiderne og i slagtetiden skete der ændringer i denne spiseseddel. Kl. ca. 4 spiste man atter Nu var det "midaften" eller "me-avten" Her fik man også tør kost, brød, ost og spegepølse, og endelig sluttede dagens måltider med "nadver" Det blev i alt til 5 ordinære daglige måltider Vel var arbejdstiden lang, men der gik nu megen tid med at spise. Hvorledes aftenerne forløb, vil eg lade mor fortælle, men lad

mig, inden eg slutter min fars skildring, fortælle om en episode, han fortalte tit.

Den vidner bedre end meget andet om den overtro og spøgetrygt, som beherskede folk i datidens lavloftede og mørke stuer Far fortalte: Da han var en tiårs dreng, sad han en aften ved langbordet og hørte på, at de voksne fortalte spøgelseshistorier, som var temmelig hårrejsende. Han lyttede med alle sanser åbne, og var meget betaget af historierne. Lige før sengetid bad konen drengen (min far) om at gå ned til hunden, som stod bundet i porten, med nogle grødrester Han kunne o ikke så godt sige nej, men sandt og sige var han så bange, at han på ingen måde turde gå ned til hunden. Gode råd var dyre, men han klarede sagen ved at stå lige udenfor døren og kaste grødklumperne ned til hunden. Jo overtroen og spøgelsesfrygten var stor Det var o i tællepråsenes tid.

MIN MOR

Zakarias Nielsen har skrevet en bog, der hedder "Provsten af Højelse" Her skildrer han livet i Højelse Præstegård i midten af forrige århundrede. Han fortæller i denne bog om en pige ved navn Birthe, som tjente i præstegården på den tid. Videre fortæller han, at "den kønne Birthe", som pigen kaldtes, "kom galt af sted" Denne pige var min moders moder

Da den gamle provst opdagede Birthes tilstand, blev han meget vred, Zakarias Nielsen skriver: "Da svulmede åren i provstens pande, og herut måtte fruentimmeret " Det var en hård skæbne for min bedstemor, men slet så galt gik det heller ikke. Zakarias Nielsen har ikke været rigtigt underrettet, min bedstemor *blev* nemlig i Højelse Præstegård i mange år efter den tid, og da hun blev gammel og svag, fik hun, med bistand fra præstegården, en seng i Vartov i København. Her døde hun i 1888. Min moder, som blev frugten af "den kønne Birthes" letsindighed, blev født i Højelse 9 april 1845 Rent officielt blev klokkeren i Højelse tilkendt faderværdigheden, hvorledes det så ellers forholder sig.

Bedstemor blev aldrig gift, og min mor måtte, ligesom min far, ud blandt fremmede.

Da hun kunne begynde at gøre gavn, kom også hun til at tjene i Højelse Præstegård. Da hun nåede den alder, hvor hun skulle gå til konfirmationsforberedelse, var der en præst i Stavreby i Sydsjælland, der ønskede, uvist af hvilken grund, at forberede og konfirmere hende. Dette skete også, men under konfirmationsforberedelsen døde denne præst pludselig af et hjerteslag. Mor måtte da tilbage til Højelse, hvor hun så blev konfirmeret. Efter konfirmationen begyndte hun så at tjene hos bønderne, og hendes skildring af tyendes kår afviger ikke meget fra min fars skildring. Det som står klarest for mig er hendes beskrivelse af de lange mørke vinteraftener. Da samledes alle, også tjenestefolkene, i opholdsstuen. Belysningen var dårlig, man havde kun de hjemmelavede tællelys og tællepråse. Trods den dårlige belysning gik arbejdet dog med liv og lyst. Datidens gårdmandskoner, var myndige kvinder, der ville have bestilt noget, og det var da som oftest karterne og rokken, der gik for fuld fart, medens snakken gik, og de lange sørgelige viser lød.

Det var kvinderne, der spandt, men det var ikke ualmindeligt, at karlene måtte bruge karterne. Karterne var det redskab, hvormed man bearbejdede ulden, indtil den blev til bløde "tøjer", der da var færdige til at spindes.

Min moder var meget dygtig til både at spinde og karte. Da hun blev gift, førte hun rokken og karterne med sig. Hun spandt og strikkede strømper til os alle i hjemmet lige op til århundredeskiftet.

I sådanne lange aftener blev der sunget og fortalt historier, undertiden med det resultat at en og anden begyndte at nikke og falde hen. Dagens hårde slid, den dårlige belysning og de sørgelige visers længde bidrog i høj grad til denne lille uregelmæssighed. Men husmoderen var streng, arbejdet skulle gøres. Der hjalp ingen "kære mor" – man havde bare at holde øjnene åbne, så længe det behagede hende, at rokkene skulle gå.

Når så klokken var ca. 9, skulle der malkes. Det blev kaldt at natmalke. Nu skulle man jo tro, at det var sengetid, når denne malkning var overstået. Det var det ikke. Rokken måtte atter i gang. Først ved 11-tiden var husmoderen tilfreds. Så kunne det ske, at hun belønnede fliden ved at sætte lidt spiseligt på bordet. Dette var i så fald det 6. måltid i dagens løb. Det kaldtes: "Kvældsnadver" Så kunne man gå til ro med glad forvisning om at have gjort dagens gerning.

Velsagtens nok med en stille tanke til kvældsnadveren sang min far tit disse verslinjer:

*Hver aften, når jeg lægger mig,
jeg ta'r en rundenom,
jeg sover ikke roligt,
når min mave den er tom.*

Jo – madproblemet spillede en rolle i de tider.

Disse skildringer her har jeg fra min far og mor. De dvælede ofte ved deres ungdomstid og var begge gode fortællere.

Herefter vil jeg i nogen grad også støtte mig til min ældste brors fortælling om hans tidligste barndom.

I 1872 blev mine forældre gift. De var fattige og ejede ikke stort mere, end det de gik og stod i. Det lykkedes dem dog at stifte et, om end fattigt hjem. Far blev daglejer på gårdene, og det gik nogenlunde, så længe familien ikke forøgedes, men efterhånden dette skete, blev forholdene fortvivlede. Vi blev 11 søskende.

Heraf er jeg den 7 i rækken, og den eneste nulevende. Min ældste bror blev født den 19 august 1872.

Da han kom til at spille en rolle i det offentlige liv, skal jeg her give ham en lidt mere udførlig omtale, end jeg kan lade blive mine øvrige søskende til del. Han var en klog og opvakt dreng, og mine forældre ville så gerne, at han skulle blive til noget mere, end de selv havde drevet det til. Lade ham læse, var af

gode grunde umuligt. Han begyndte med som otteårig at vogte gæs, siden avancerede han til rigtig vogterdreng. Da han blev konfirmeret, var mine forældre flyttet til Køge, og her blev der en chance for at få ham i typograflære. Han lærte da denne profession på Køge Avis hos redaktør Fr. Offer. Min bror fik udlært, og hans erhverv førte ham hurtigt ind på politikens baner. Han blev en god skribent, og omkring 1902 blev han redaktør af Nordsjællands Socialdemokrat. I 1920 blev han valgt til folketingsmand for Frederiksborg Amts 1 kreds, Helsingør. Dette hverv bestred han til sin død i 1938. Han døde i sit 65-tyvende år af et hjerteslag.

Min mor, som døde i 1923, oplevede den store glæde at få sin søn at se blandt landets lovgivere. Hjælp til oplæring i sine unge år kunne mine forældre ikke skaffe min bror, men de gennemførte, med store ofre, at han fik lært en god profession, så banede han selv vejen.

Lad mig efter dette lille sidespring vende tilbage til mine forældres fortvivlede kamp for tilværelsen som landarbejdere. Forholdene blev mere og mere uholdbare, fortjenesten var ussel, familien forøgedes hvert år. Min far omtalte bror har fortalt mig, hvorledes det var. Familien boede i et hus, der lå ude i Valore Mose. Om vinteren var det ofte omgivet af vand, så der skulle lange støvler til for at komme til og fra huset. At livet i en sådan ussel, fugtig rønne var usundt, siger sig selv, og sygdommen bankede da også ofte og meget hårdt på døren. Min bror fortalte således, at i denne periode døde to af vore små søskende. Samtidig lå far og var meget syg. Mor var en sund og stærk kvinde, hun klarede sig bedst, men det er givet, at hun led meget under disse fortvivlede forhold. Der var en ting, der stod for mine forældre som en rædsel, det var begrebet "fattighjælp". Denne form for offentlig hjælp var den eneste, der fandtes, men – havde man først fået fattigstemplets på sig, da var man belemret med al den fornedrelse, der kan blive mennesker til del. Mine forældre kæmpede en fortvivlet kamp

for at undgå dette, men, under min fars sygdom, og da to børn samtidig døde, da måtte de give op og bede om hjælp til at få børnene i jorden for. De blev ved at være fattige hele deres liv, men i en periode, efter at de var flyttet til Køge, lysnede det lidt, og da blev det dem muligt at ryste fattigstemplets af sig, og aldrig nogensinde mere gik de den tunge gang.

En sommerdag i 1910 gik min bror og jeg en tur fra Køge til Valore. Vi satte os på et dige ved Kløvested Skov, hvorfra vi havde udsigt over Valore Mose og det omtalte hus. Her fortalte min bror mig om sine barndomsoplevelser i denne rønne. Han fortalte om sult og savn, om sygdom og nød, om død og sorg og al den usselhed, der kunne blive fattige mennesker til del i de tider. Al denne nød var aldeles uforskyldt fra vore forældres side. Min far var en meget flittig mand, som havde det bedste lov på sig fra sine arbejdspladser. Han tog det arbejde, han kunne få, var næsten aldrig ledig, og han bar troligt hver en øre hjem, han tjente. Men han var desværre tit syg, hans fysik var ikke den bedste. Min mor var en proper kvinde, der intet ødte, og hun hjalp til, det bedste hun kunne, men hun var jo besværet af de mange børn. Overfor arbejdsgivernes – i dette tilfælde bøndernes – ufattelige hensynsløshed slog hæderlighed og arbejdsomhed imidlertid ikke til. Det er helt utroligt og ufatteligt for vore dages mennesker, hvor kyniske og uforstående bønderne og sognerådene kunne være overfor småfolk i de tider. Min mor har fortalt, at da de måtte søge hjælp til at få børnene i jorden for, da spurgte sognerådsformanden dem, om de dog ikke kunne have lagt sig lidt op, og om de nu også var på helt bar bund. Han mente, at dette dog nok måtte kunne lade sig gøre, når far dog vitterligt havde tjent 66 øre om dagen. For det første forstod han ikke, at mine forældre kun kom til ham af den bitreste nød, og for det andet forstod han ikke, at føden ikke vokser op om ørene på dem, der ingen jord ejer, sådan som den gør for bønderne, der selv kan avle føden, og for hvem livet aldrig bliver et madspørgsmål.

Denne bonde havde ikke skygge af anelse om, hvilken uhyre selvovervindelse der skulle til, for et par hæderlige mennesker som mine forældre for at gå den tunge gang til fattigvæsenet. Omsider fik mine forældre nok af sliddet i den danske muld. De flygtede rent ud sagt. Dette gik således til. En vinterdag stod min far og tærskede med plejl, tærskte "til punds", som det hed. Pludselig slog den tanke ned i ham, at dette førte til intet, om han sled aldrig så hårdt, kunne han dog aldrig blive i stand til at forsørge sin familie på forsvarlig måde, og som før nævnt gruede han over al måde for fattigvæsenet. Far var en resolut mand. Fik han en ide, så skulle den udføres med det samme, og han smed da plejlen og gik ind til bonden og forlangte de par øre, han havde til gode. Bonden var styrtefærdig. Noget sådant havde han ikke oplevet før, at en mand ville gå fra sit gode arbejde midt om vinteren. Heroverfor hævdede far, at arbejdet var godt nok, men fortjenesten aldeles utilstrækkelig, og at han nu ville søge sig noget andet i tro til, at der måtte være noget bedre – værre kunne det ikke blive.

Herefter rejste mine forældre til Gammelkjøgegaard. Deres slid for danske bønder var endt. De vendte aldrig tilbage. Det var en ublid skæbne, de havde haft på landet, hvor de dog var født og havde rod. Der skulle gå mange år endnu, inden landarbejderne lærte at forstå, at skulle forholdene blive bedre, så måtte det ske i kraft af deres eget sammenhold. Forholdet er dog aldrig blevet rigtig godt. De danske bønder står endnu i 1952 ganske uforstående overfor dem, der ikke ejer jord. De er selvmedlidende – meget ømfindtlige for deres egne forhold, men aldeles blottet for forståelse for andres. Ingen stand eller klasse er i stand til at hyle over egne vanskeligheder som bønderne.

Min bror sagde en gang, at det lå dem i blodet fra den gang, da de virkelig havde noget at klage over. Det skulle altså være en nedarvet lidelse, der stammer fra træhestens tid. Jeg skal villigt indrømme, at min dom over den så højt priste danske bonde er

hård, men jeg har ingen bedre, og jeg tror, at min mening om det såkaldte "bærende" erhverv deles af tusinder af landarbejdere. Det er ikke let for alle dem, der kender og har prøvet landarbejderforhold at godkende al den højstemte og højskolesavlenende lyrik, der er fremkommet om bønder og bonders virke. Der er ikke et landbrugsmøde, eller den dyrskuemiddag, hvor ikke landbrugets store fortjeneste som "bærende" og kulturspredende erhverv foreholdes den øvrige befolkning på en måde, som må få denne øvrige befolkning til at føle sig som små, overflødige og skadelige parasitter på samfundsorganismen. Og hvad er så sandheden? Sandheden er den, at bønderne fuldstændig glemmer – og altid har glemt – at regne med den store medhjælperstab, uden hvis hjælp landbruget ville være lidet "bærende". Det er karlen, pigen, drengen, husmanden og daglejeren. Alle disse tavse og lidet agtede slidere er det, der ved deres trælsomme slid har hævet landbruget op til det høje stade, hvor det står nu. Det var dem, der gik bag ploven i de sure regnvejrsdage, når bonden selv hyggede sig hjemme på gården. Det var dem, der sled i møddingen, når gødningen skulle ud. Det var dem, der brød mergel og drænede jorden, så den gav mange fold igen. Det var kort sagt dem, der beredte jorden og drev den op til den store ydeevne, som vi alle i dag nyder godt af. Men bonden fik æren og fortjenesten.

Som det gik mine forældre, er det gået tusinder af andre landarbejdere. Der var en tid, som ligger forud for den her skildrede, da bonden delte ondt og godt med sine hjælpere. De boede sammen og spiste sammen, men – så kom bondens frigørelse og – *højskolebevægelsen*. Jeg ved godt, at højskolebevægelsen i det her skildrede tidsrum, højnede bondestandens kulturelle stade og gav ham den oplysning, han så hårdt trængte til efter at være kravlet ned af træhesten. Men den fostrede tillige et åndshovmod hos bønderne, som hele det øvrige samfund lider under i dag. En af følgerne blev den bitre kamp,

som nu råder mellem land og by Højskolebevægelsen som sådan vil jeg slet ikke forklejne, tvært imod, men ulykken var, at da bønderne havde fået højnet deres kulturelle stadi og for øvrigt fået det hele galt i halsen – da trak de stigen op efter sig og lod de underlag – deres trofaste medhjælpere – blive nede. Dette gav sig blandt andet udslag i, at bonden skilte sig ud fra sine medhjælpere. Medens han byggede nyt stuehus til sig og sine, lod han vedblivende tjenestefolkene blive boende sammen med dyrene. Jeg skal ikke her skildre de usle boligforhold, som blev landarbejderne til del i den her skildrede tidsperiode, det har Aakjær og Skjoldborg gjort langt bedre, end jeg kan gøre det, men jeg vil blot pege på, at oprejsningen for landarbejderne, da den endelig kom, *ikke kom fra bønderne*, men fra landarbejderne selv, med udmærket støtte fra de fornævnte landarbejderforfattere. Lad mig slutte dette lille tidsbillede med at sige: Højskolen pustede bøndernes egoisme og selvgladhed op i store og skadelige højder, der førte til den forslidte frase om ”det bærende erhverv” Det mærkelige er blot, at når landet, sådan som tilfældet er for tiden (1952), virkelig trænger til bæredygtige skuldre, så er ”det bærende erhverv” det første til at ømme sig. Det var dette erhverv, som mine forældre måtte forlade, til trods for, at de dog var født og opvokset ved det. De forstod ikke ret meget af det hele. De forstod ikke til fulde den blodige ironi, der lå i, at de måtte forlade de bugnende agre på grund af hunger.

Med deres rige følsomme sind havde de den største respekt for Guds rige gaver, men de måtte til sidst erkende, at hvis man skal have del i disse gaver, så skal man *øje* jorden, ellers bliver man sparket væk fra det rige bord.

Min dom over danske bønder er hård og bitter, men den er velbegrundet og har hentet sin næring i mine flittige og hæderlige forældres tragiske skæbne.

MINE FORÆLDRES FREMTIDIGE LIV

I 1879 flyttede mine forældre ind i Gammelkjøgegaards tyendehus. Gammelkjøgegaard er en herregård, men efter datidens målestok var det en god arbejdsplads. Her var far blevet antaget som røgter, sådan hed det den gang. Lønnen var 9 kroner for alle ugens syv dage. Dertil kom, at mælken var omtrent gratis. Der var mejeri på gården, og der blev ikke set så nøje på en spand mælk. Foruden den kontante løn var boligen gratis, og den var ikke så ringe endda. Den bestod af en ret rummelig opholdsstue og et mindre kammer. Lægger man alt dette sammen, blev det til langt bedre forhold end hos bønderne. Ånden og tonen på Gammelkjøgegaard var bedre end på herregårde i almindelighed, og mine forældre var meget tilfredse, med det bytte, de havde gjort, de følte det, som om de nu var kommet i tryk og sikker havn. Gammelkjøgegaard ejedes af slægten Carlsen Lange. Den sidste ætling af slægten, frøken Carlsen var, da mine forældre arbejdede der, eneregent på gården. Hun var adelig og benævntes ”hendes nåde” Der var naturligvis et dybt svælg imellem ”hendes nåde” og arbejderne, sådan som forholdene var i de tider, men hun må alligevel have omfattet sine arbejdere med velvilje, og selvom denne velvilje kom fra usynlige højder, for arbejderne at se, så gjorde den alligevel sin gode virkning. Min bror og ældre søskende har fortalt mig, at den første jul de tilbragte på Gammelkjøgegaard var et rent eventyr for dem. På selve hovedbygningen, som til hverdag lå dybt tilbager trukket i fornem ro, blev der arrangeret juletræ for arbejderne med kone og børn. Mine søskende, som aldrig før havde set et juletræ, da slet ikke i så strålende omgivelser, var naturligvis dybt imponeret, og mindet om denne store begivenhed levede og omtaltes i vort hjem i mange år som et strålende eventyr. Ved samme lejlighed uddeltes der, foruden de sædvanlige jule-rariteter til børnene, en gavepakke med fødevarer og meget andet godt til de voksne.

Forholdet mellem arbejderne indbyrdes var også det bedste. Det var ikke som på så mange andre herregårde, hvor råhed og slagsmål hørte til dagens orden. Det skyldes måske nok, at de fleste af arbejderne var gifte folk med hjem og børn. Mor talte tit om, hvorledes hjælpsomheden rådede blandt arbejderne. Da mine forældre flyttede ind i tyendehuset, var det en råkold efterårsdag, og både mor og børnene var meget forkomne af den lange køretur på åben vogn. Men beboerne i tyendehuset – der boede fire familier – tog hjerteligt imod dem og hjalp dem i alle måder til at komme til hægterne igen. Denne hjælp glemte mor aldrig, og særlig med den ene familie knyttedes et venskab, som varede livet ud. Nu skulle man tro, at mine forældre ville have slået sig til ro her, men de blev der kun i ca. fire år. Far var nu kommet så nær til Køge, at han fik opdaget, at der var flere penge at tjene, og resolut som sædvanlig brød han broen af, og flyttede til Køge. Han arbejdede dog lige til sin død af og til som losarbejder på gården. Det skal jeg vende tilbage til senere. Nu var flugten fra land til by fuldbyrdet.

Inden jeg vender mig til begivenhederne i Køge, skal jeg fortælle lidt om mine forældres liv og virke på Gammelkjøgegaard. Min far var som før nævnt røgter. Det var en lidet agtet bestilling, men far passede den med stor nidkærhed. Lige fra han var barn, havde han været vant til at omgås dyr, og der er ingen tvivl om, at han forstod sine ting.

Han var en lille uanseelig mand, men han havde ry for at have et særligt godt tag på sit arbejde. Men var far lille og uanseelig, så var han alligevel i en given situation i besiddelse af stort mod. Noget, som han for øvrigt aldrig pralede med. Det kom særligt frem ved en bestemt lejlighed. Gårdens store tyr, som ikke var til at spøge med, havde en dag revet sig løs i stalden og foretog uhindret sine tilnærmelser blandt køerne. Situationen var faretruende. Ingen – end ikke forvalteren, som blev tilkaldt – turde gå ind i stalden og binde tyren. Far gik ind og bandt den og slap godt fra det. Sådan var han, stille og rolig i al sin færd,

men når pligten kaldte, viste han af hvilket stof, han var gjort. Han var en god mand, min far. Mor måtte også nu og da tage del i arbejdet på gården. Hun malkede dog ikke, hvad konerne ellers i de tider var selvskrevne til. Jeg tror, hun havde fået nok af det sure slid hos bønderne, og så havde hun jo også rigeligt at bestille med de mange børn, hun efterhånden fik. Hendes interesse lå så afgjort i hjemmet. Men i høstens tid måtte hun med. Da var hun gerne ”læggepige”, når sæden skulle i hus. Dette arbejde fyldte hende tit med rædsel. Markerne grænsede op til skov, og der var tit mange snoge mellem negene. Når så en af mændene kunne se sit snit til at få listet en snog med negene op på læsset, da var hun ved at dåne af skræk. Det var grovkornet spøg, men mændene, der gjorde det, forstod ikke til fulde hendes rædsel for krybet. De var så vant til at færdes blandt snoge og andet kryb, de forstod ikke, at mor, som kom fra Hedeboegnen, hvor der ingen snoge var, kunne være så bange for de uskyldige dyr.

VI FLYTTER TIL KØGE

Som før nævnt flyttede mine forældre til Køge by i ca. 1883. Her blev jeg født den 12. november 1884, og hvad jeg herefter beretter, vil stort set blive mine egne erindringer.

Den lejlighed, vi flyttede ind i var ikke så god, som den vi flyttede fra i tyendehuset.

Den lå i Nyportstræde nr. 69 (nu nr. 15-17) Ejendommen bestod af en for- og en bagbygning.

I bagbygningen var der fire etværelses lejligheder. Vi flyttede ind i den ene af disse, senere flyttede vi over i forhuset. Her var kun to lejligheder, hvoraf værten selv beboede den ene.

Fælles for alle disse lejligheder var, at der kun var et værelse og et lille køkken med åbent ildsted. I bagbygningen boede vi i ca. fire år, og her var det, at jeg for første gang slog mine øjne op og så dagens lys. Her i denne ene stue opholdt vi os, spiste og sov. Meget ofte blev maden tilberedt her inde for at spare på

brændslet. Det åbne ildsted i køkkenet var jo heller ikke så godt. Låget skulle helst være på gryden, hvis ikke sod og andre urenheder skulle forurene maden. Det siger sig selv, at luften ikke altid var den bedste i den lille stue

Nypotstræde med de åbne rendestene

Der var på den tid ikke vandværk i Køge og heller ikke kloakafløb, det var de åbne rendestenes tid. Vandet måtte hentes fra en åben brønd i baghaven. I gården var der to retirader, hvis indhold blev tømt ud i en åben mødding, som også var anbragt i gården. Dette var usunde forhold, men i 1892 lysnede det, der blev Køge Vandværk anlagt, og i 1896 blev kloakken anlagt, og de åbne rendestene forsvandt. Disse år var i det hele taget en tid, hvor mange hygiejniske foranstaltninger blev foretaget. Der udbrod en kolera epidemi i Hamburg. Det var vist nok dette, der satte sving i sundhedsmyndighederne herhjemme. Den åbne mødding i gården blev da også ved denne lejlighed forsynet med et dæksel. Når jeg tænker på den

uforstand og ligegyldighed, der blev lagt for dagen med hensyn til de hygiejniske forhold, så undrer det mig ikke, at navnlig børnedødeligheden var så forfærdende stor. Dette fik mine forældre at føle, jeg tror ikke, at de til fulde forstod årsagen.

DEN ÅBNE BRØND

Hvor jeg mindes den. Det var en ældgammel kampestensbrønd med et frønnet rækværk omkring og udstyret med den almindelig kendte vippestang. Der skulle et godt håndslag til at få en spand vand op med den indretning. Dette var vel ikke det værste – men vandet! – Brønden var kun ca. tre meter dyb, og vandet var gult og uappetitteligt. Det siger sig selv, at vand fra så ringe dybde, og gravet i et terræn, hvor mennesker havde kulet deres efterladenskaber ned igennem århundreder, måtte være yderst sundhedsfarligt. I denne usunde bolig døde da også fire af mine søskende. Vi har i alt været elleve søskende, af disse var vi kun tre, der nåede at blive voksne. De døde som regel som små, men en søster, som hed Emilie, blev dog tolv år, inden hun bukkede under. Det var en stor sorg for os alle at miste denne store dejlige pige. Alle disse dødsfald og den megen sygdom tog naturligvis stærkt på mine forældre. Jeg tror, det var værst for mor, hun var jo den, der gik i hjemmet midt i al elendigheden.

Far, som gik på arbejde, fik dog derved spredt tankerne lidt, men mor – nå, hun var en sund og stærk kvinde, der tog livets tilskikkelser med sindsro. Ikke at hun var ligegyldig og sløv – tværtimod – hun var intelligent og meget følsom, men hendes sind var lyst og godt, hun rugede ikke over sorgen. Da jeg voksede og kunne forstå forholdene i mit barndomshjem, opstod der i mig et had til det samfund, der behandlede mine forældre så ilde.

Jeg hadede overklassen stort og inderligt. Heldigvis fortog dette had sig dog med årene. Jeg lærte at forstå, at had gør det ikke, men kun et målbevidst sammenhold mellem de, der lider ilde er

i stand til at skabe mere retfærdighed. Hadet svandt gudskelov – og dog – endnu i mit 68-tyvende år kan jeg ryge i flint, når jeg mærker bagstræbet. Husk på, hvad jeg ved, hvad jeg har set af elendige boligforhold i min barndom. Alt bagstræb, som vil forhindre menneskene i at leve lykkeligere og bedre er mig en pestilens. Jeg er socialist til 100 %, men af dem, der ønsker, at fremskridtet skal komme ad den rolige, overbevisende udviklings vej. Voldsmetoder anser jeg for nytteløse og tåbelige. Nå, disse mine erindringer skulle vel ikke beskæftige sig så meget med politik, men hvad hjertet er fuldt af, løber munden over med, og jeg kan aldrig glemme, at mine stræbsomme og bundhæderlige forældre blev behandlet så ilde.

Jeg har nu skildret de forhold – det boligmæssige og andet – som vi levede under i Nyportstræde nr. 69. Jeg skal nu fortælle lidt om det daglige liv.

Som det fremgår af det foranstående, så var livet hårdt i vor fattige stue, men der var også oplivende momenter. Far var en flittig mand, han havde som regel altid arbejde.

Arbejdsløshed eksisterede vel også den gang, men den var vi, ved fars ihærdighed, forskånet for. Hans bedste job, altså der, hvor han tjente bedst, var ved havnen. Efter datidens forhold var dette arbejde særdeles vellønnet. Jeg har set far komme hjem fra en kuldamper og lægge 30,- kr. på bordet. Disse penge var tjent på seks dage. Så var han stolt, min far, dette var noget andet end 66 øre om dagen, som han tjente hos bønderne. Glæden var stor i den lille stue ved sådanne lejligheder. Det var dog kun lejlighedsvis, at far tjente så godt. Han beskæftigede sig med alt arbejde, som faldt indenfor en arbejdsmands felt. Undertiden var han murerhåndlanger, undertiden slog han skærver for kommunen, når alt andet glippede, så tyede han til Gammelkjøgegaard, hvor han var godt anskrevet. Her var det som regel grøftegravning og brændeskæring, han beskæftigede sig med. Det var akkordarbejde med mulighed for at tjene lidt ekstra. Det ville han helst, daglønsarbejde brød han sig ikke om.

I fars tid var der ingen faglige organisationer, de fødtes først lige efter hans død.

Arbejdslønnen var derfor nærmest efter systemet: "Hvad herren ville give". Derfor var far så glad for akkordarbejde, her var der chance for at opnå en lille fordel. Hvor var han stolt, når det lykkedes ham at løbe lidt om hjørnet med godsforvalteren på Gammel Kjøgegaard om en grøfteakkord. Det sureste job, det som han kun greb til, når vinteren var så hård, at alt andet arbejde standsede, var skærveslåning. Køge kommune havde nogle vejstykker i landsognet at vedligeholde, derved blev der brug for skærver. Jeg har set en række arbejdsmænd sidde bag deres skærme sådan en tændrende kold vinterdag ude ved højene – Skels Stræde – kaldtes det. Det var et koldt og hårdt arbejde, som kun gav ringe fortjeneste – men det var bedre end intet, og datidens arbejdsmænd var hårdføre. Ved sådanne lejligheder fulgtes jeg med mor, når vi skulle ud til far med middagsmad. Der var jo ikke tid til at gå hjem, og cykler kendtes ikke. Mor kom den skoldhede middagsmad i en krukke, så satte hun to tallerkener ovenpå med en stegt sild imellem, eller hvad det nu kunne være. Det hele blev svøbt ind i uldne stykker, og så gjaldt det om at løbe stærkt, så maden kunne være varm, når vi nåede derud. Ak ja – det var før termoflaskernes tid. Far havde flere bierhverv. Om søndagen og ved begravelser var han med til at ringe med de store klokker. Det er et af de barndomsminder, som jeg særligt husker, når jeg fik lov til at gå med op i tårnet ved sådanne lejligheder. Om Køge Kirketårn og dets klokker kunne jeg skive langt og længe, men det har andre gjort langt bedre, end jeg kan gøre det, lad mig blot nævne, at synet af de store klokker gjorde et imponerende indtryk på mig lille dreng, og når de så begyndte at tone med deres dybe, malmfulde røst, da stak jeg fingrene i ørene og var ved at gå til af betagelse. Disse besøg i klokketårnet har jeg aldrig siden kunnet glemme. Så havde far en anden bestilling. Han gjorde en akkord med byrådet om at holde torvet fri for ukrudt om sommeren. Der

mellem stenbroen. Dette arbejde skulle jo gerne gøres i fritiden, det skulle jo være en ekstra fortjeneste, men det kneb med at holde ukrudtet nede, og fortjenesten blev vist ikke så stor som ventet. Sådan var far, hvor der viste sig den mindste lejlighed til lidt fortjeneste, der var han med, selv om det gik ud over den knapt tilmålte fritid. Han kunne såmænd ellers godt trænge til hvile, så udslidt som han var.

Nu har jeg søgt at tegne et billede af mit barndomshjem. Lad mig nu fortælle lidt om mine søskende, min mor og mig selv. Det er ikke meget, jeg kan fortælle om de små søskende, som døde tidligt. Jeg gør dog her en undtagelse med min bror Christian, som var et år yngre end jeg. Han blev født på kongens fødselsdag (Chr. IX) og var den niende i rækken. I den anledning skrev præsten – pastor Monrad – til kongen, og mine forældre fik 10 kroner tilsendt. Det var mange penge den gang, og selve begivenheden blev omtalt og husket i lange tider.

Men – vel var Christian en rask og kvik dreng og havde samme navn som kongen – det hjalp ikke, han måtte med som de andre. Christian døde, da han var ca. fire år. Atter en stor sorg i vort lille hjem. Nogle år efter dette sørgelige dødsfald døde så min søster Emilie. Hun var da tolv år. Dette dødsfald gik os alle meget nær, hun var sådan en sød og god pige, men hun var, fra hun var lille lidet modstandsdygtig. Nu var vi kun tre tilbage af den store søskendeflok. Dette var min ældste bror, min ældste søster og mig, som da var omkring syv år. Vi tre nåede at blive voksne, dog døde min søster, da hun var 32 år. Det var i 1908. Hun døde af et hjerteslag. Også denne tunge sorg oplevede mor.

Derved havde hun lagt ni af sine elleve børn i graven. Stakkels mor.

TOBAKSFABRIKKEN

Både min bror og søster måtte nu være med til at bjerpe føden. Jeg var endnu for lille. Men – turen kom også til mig. Det var en uskreven lov blandt småfolk i Køge dengang, at når børnene blev ti år, skulle de på tobaksfabrikken, og denne hårde skole måtte både min søster og bror og siden jeg igennem. Det var et usundt arbejde. Fabrikslokalerne var ikke så hygiejnisk indrettet som nu. Min søster led meget ved dette arbejde, hun var tit syg, men det hjalp ikke, hun måtte som alle fattige børn begynde at slide for føden, i en alder hvor ellers leg og friluftsliv skulde være børns beskæftigelse. Min søster fandt da også som før nævnt en tidlig grav.

Jeg skriver lidt senere mere om tobaksfabrikken. Fritid kendte vi fattige børn ikke ret meget til. Kun om søndagen kunne der blive tid til lidt leg. For min brors vedkommende blev dog også søndagen beskåret, idet han var kordreng i kirken. Køge kirke havde dengang drengekor. Lønnen på tobaksfabrikken var én krone om ugen plus 30 øre, som blev stående til konfirmationen. Det kunne blive til omkring ved 40 kroner, og det hed sig så smukt, at disse penge skulle stå til konfirmationsbeklædning. Man får dog en anelse om, at de også – og navnlig – skulle tjene et andet formål. Man kunne ikke få disse penge, hvis man forlod arbejdet inden konfirmationen. Sandheden var jo nok den, at fabrikken ved dette bindemiddel ville sikre sig, at børnene ikke blev taget fra fabrikken i utide. Man vidste nemlig godt fra fabrikkens side, at folk kunne få årsager nok til at tage deres børn bort fra fabrikken. Min søster f.eks. burde have holdt op på grund af svigtende helbred, men hun måtte blive ved til den bitre ende. "Præmiepengene" som det så smukt hed, skulle jo ikke gerne sættes over styr.

SKOLEN OG TOBAKSFABRIKKEN

Hvad har disse to ting med hinanden at gøre, vil en og anden spørge. Jo – de havde ikke så helt lidt med hinanden at gøre, i hvert fald for småfolks børn. Det betød nemlig mindst ni timers daglig indespærring for børnene. Lad mig sige det straks: Der var et godt skolevæsen i 1890'ernes Køge, det var meget handicappet af børnenes hårde slid på tobaksfabrikken. Det siger sig selv, at disse fem timers slid efter skoletid satte sit præg på børnene og deres evne til at følge med i skolen.

Borgerskolen 1892

Der var gode skoleforhold og gode lærerkræfter i Køge. Jeg mindes med stor taknemmelighed sådanne lærere som Emil Clausen, I. Hansen og frk. Winther. Det var første classes lærerkræfter, men hvad nyttede de gode skoleforhold, når tobaksfabrikken tog børnenes lyst og evne til at nyde godt deraf. Så fattige var småfolk i de tider, at de ofrede børnenes sundhed og oplæring for at kunne lægge den ene krone, som børnene tjente, til deres usle fortjeneste.

MIN MOR

Jeg har nu skrevet om min far og mine søskende. Ilde ville det være, om jeg glemte at skrive om min gode tapre mor.

Mor var – uden overdrivelse – den bedste og – åndelig set – den stærkeste kvinde, jeg har kendt. Hun tog alle de tilskikkelser, der blev hende til del med den største sindsro og resignation. Hun var en troende kvinde, og når sorgen var størst, kunne hun pludselig berolige os andre med disse ord. "Tør nu jeres øjne, Vor Herre lægger ikke mere på os, end vi nok kan bære" Denne vished bar hende igennem mange tunge stunder. Det var som om hun, selv i det dybeste mørke, kunne se lys forude. Hun var en god mor. Hun virkede som solskin i vor fattige stue. Og så var hun flittig. Hun sang ofte og gerne til sit arbejde. Fra min tidligste barndom mindes jeg hendes sang, når hun lod rokken snurre. Mor spandt selv al det garn, hun siden strikkede strømper af til os alle. Som ganske lille purk var jeg meget interesseret i rokken, dette snurrende fænomen, og mor måtte stadig advare mod at komme for nær med fingrene. En af de mange viser, hun sang, når hun spandt lød således:

*Ud i kampen de riddersmænd drage,
og dem følger vel tusinde mand,
men hvor mange mon komme tilbage
til sin mø og sit fædrene land.
Tiderne rinde – dagene svinde,
hykken din tråd vil vi spinde.*

*Skal da aldrig vi gense dig mere,
dækker sneen din ensomme grav,
vi da sorgen så ydmygt vil bære,
Herren tog, hvad han nådigt os gav.
Tiderne rinde – dagene svinde,
hykken din tråd vil vi spinde.*

Visen var meget længere, men jeg kan ikke huske flere vers. Desværre kan jeg ikke skrive noder, ellers skulle jeg gengive melodien. Det er en køn vemodig melodi, der passer udmærket til teksten.

Ak ja – Det var hyggelige stunder, som aldrig glemmes. I det hele taget havde vi børn, trods fattigdommen, et godt barndomshjem, som vi skylder begge vore forældre stor tak for.

VI FLYTTER FRA NYPORTSTRÆDE

Efterhånden var far og mor blevet alene tilbage med mig. Min ældste bror var blevet udlært og var rejst ud. Min søster lærte mejerifaget og rejste også ud. Mine øvrige otte søskende lå på kirkegården. Dette bevirkede, at de økonomiske kår lysnede lidt, og mine forældre så sig nu i stand til at flytte ind i en bedre, men også dyrere lejlighed. Dette var et fremskridt, der forslog noget. Ejendommen vi flyttede ind i var nyopført, der var to stuer og et rummeligt køkken med komfur. Jeg tror, at mor forlod det åbne ildsted, som vi flyttede fra, uden sorg. Det hele var næsten som et eventyr. Så godt havde vi aldrig boet før. Det var som om, at det nu ville lysne for vore brave forældre. Jeg var da ni år. Men – så kom ulykken – nissen flyttede med.

Far døde pludselig. Han blev syg søndag middag, og om onsdagen, da jeg kom hjem fra skole, var han død. Dette skete den 26. februar 1896. En af de første dage i marts blev far begravet. Det var en forrygende snestorm den dag. Det var som om naturen satte punktum for min fars liv og virke ved at vise sig fra sin mest uvenlige side. Der var symbolik i dette. Hårdt og strengt havde livet været for far. Naturen gav ham en sidste kraftig salut ved hans bære. Stakkels far. Han bar *så* tunge byrder, at det førte til en tidlig grav. Han blev 48 år.

Nu måtte mor og jeg flytte tilbage til Nyportstræde igen. Mor kunne ikke skaffe den dyre husleje, og i vort gamle kvarter i Nyportstræde fandt vi da en stue. Den stod i forhold til den

lejlighed vi måtte forlade, langt tilbage, men – vi var vant til turen – vant til modgang.

Inden jeg begynder at skildre den kamp for tilværelsen, som mor og jeg nu kom ud i, skal jeg fortælle nogle småtræk, som viser vore forældres gode sindelag. Jeg mindes så tydelig en påskemorgen. Dengang mente man endnu, at det var påskemorgen, at solen dansede til minde om Jesus opstandelse. En sådan påskemorgen tog far mig med ud på Køge Ås. Der var et sted, hvorfra man havde den dejligste udsigt over Køge Bugt. Her stod vi da, far og jeg, og så solen stå op af havet. Vi var ganske ene. Jeg var kun et barn, jeg forestillede mig vel nok, at solen dansede, og selve begivenheden fæstede sig dybt i mit barnesind. Jeg skriver dette for at vise, hvor nøje far følte sig tilknyttet naturen, og at han også ville søge at vække den samme følelse hos sine børn. Sådan var min far. Han var en glad mand, der lærte sine børn det bedste. Sådan noget som nutidens spiritusdunstene måde at fejre en køn gammel skik på lå ham fjært.

GADEN VI BOEDE

Nyportstræde var en forholdsvis stille gade. I naboejendommen var der dog ikke altid så stille, her lå nemlig en beværtning. Den havde det animalske navn "Sulekarret". Lad mig sige det, som det var, det var en værre bule, hvor mange dårlige mennesker holdt til, og hvor der tit var uro og slagsmål, navnlig på torve- og markedsdage. Der var tit et syndigt leben. Mine gode forældres væremåde bevirkede, at al dette halløj kom til at stå for os børn, som noget uvirkeligt, noget, som ikke kom os ved. Men naturligvis kunne det ikke altid undgås, at vi blev undrende vidner til, når en eller anden ubehagelig gæst blev varpet lidt hovedkulds ud ad døren.

I gaden var der også en mand, der handlede med strandsand. Jeg har vist glemt at fortælle, at gulvene i småfolks stuer blev bestrøet med strandsand hver dag, og den nævnte mand havde

derfor en ikke så ringe forretning med denne sandhandel. Når jeg kunne se mit snit til det, stak jeg af fra mor for at komme til at køre med ham. Han havde et enspænderkøretøj, og det var jo navnlig hesten, der fristede mig. Mor var ikke glad for disse ture, men hun skulle jo have os ud af huset, medens hun gjorde rent, og så benyttede jeg lejligheden. En lille tildragelse, som karakteriserer fattige menneskers kamp for tilværelsen i de tider må jeg have med. Da jeg var i toårsalderen blev jeg, som alle andre børn koppevaccineret. Det var der ikke noget mærkeligt i. Det mærkelige bestod i, at lægen, distriktslæge dr. Mathiasen, foreslog mor, at hun skulle tage med ud i omegnskommunerne til vaccinationerne. Der skulle jeg afgive vaccine fra mine koppesår til de andre børn. Vaccinen må vel have været dyr, eller vanskelig at fremskaffe, ellers forstår man jo ikke dette. Mor kviede sig noget ved det, men lægen forsikrede hende om, at jeg var et kraftigt barn, og at jeg aldeles ingen skade ville tage af dette. Så – for at tjene en lille skilling – meget blev det vist ikke til, tog mor mod tilbuddet, og jeg måtte lade til. Jeg tog ingen skade af det. Lægen lod da sin hat gå rundt til fordel for ”den lille dreng”. Hvor meget det blev til, ved jeg ikke, men mor lod altid, når hun talte om denne tildragelse, skinne igennem, at det kun var en mager forretning. Jeg var således kun to år, da jeg måtte være med til at bjerpe føden.

LIDT OM VORT INDBO

Stuen var lille. Der var sand på gulvet. I et hjørne stod den store ægteseng, den tog en meget stor del af pladsen. Så var der en såkaldt slagbænk. Den tjente til natteleje for os børn, den kunne slås ned, og om dagen var den bænkeplads. Den var ikke polstret, som nutidens soveindretninger. I sådan en slagbænk var der plads til mange. Nogle lå i benenden, andre i den anden ende, det måtte gå, som det bedst kunne, der så skulle jo gerne være plads til os alle. En gang kneb det alligevel med pladsen, da måtte jeg sove i en klædeskiste. Mor syntes, det var så

underligt at lægge mig i en kiste, men – nød bryder alle love, og jeg sov da også sødeligt i kisten. Når jeg så fortæller, at vi havde et bord og nogle få stole, så har jeg beskrevet hele interiøret. Ja – sådan var der. Mine søskende og jeg blev så vist ikke født i ”højen sale”

HELLIGAFTENERNE

Disse helligaftener i mit barndomshjem hører til mine bedsteminder. Mine forældre bragte med sig fra deres liv på landet en stærk tro på at juleaften, helligtrekongersaften og mortensaften var hellige og skulle fejres som sådan. Store midler til at feste for var der ikke. Risengrød og klipfisk var de traditionelle retter. Særlig juleaften var den store højtid. Da fik vi tillige æbleskiver. Der var ingen flotte julegaver og ingen overflodighed i øvrigt, men et juletræ havde vi da, selvom det var tarveligt. Mine forældre forstod at skabe en stemning, som erstattede al den ydre pragt, en stemning, som for mig er uforglemmelig. Jeg tror, at sådant vist er gået tabt nu om stunder, måske – så paradoksalt det end kan lyde – på grund af den større velstand. ”Lykken er ikke gods eller guld” (Citat) Lige så vist som sorgen kan nage og pine, lige så vist kan den sande lykke, som kommer af *hjerterets* dannelse, gæste selv det fattigste hjem. Det var dette, der skete i mit barndomshjem. Lad mig – efter disse helligaftener – vende tilbage til den grå hverdag – til mors og min kamp for tilværelsen efter fars død.

TIDEN EFTER MIN FARS DØD

Far var død. Mor og jeg var nu helt ene. Da vi havde sundet os lidt og fået sorgen lidt på afstand, så måtte vi til at se os om efter noget at bestille. Det var den eneste udvej. Forlange offentlig hjælp faldt ikke mor ind. For mor var det så ligetil, men for mig var det noget nyt, at jeg skulle bidrage til hjemmets underhold. Det havde far hidtil skånet mig for, nu gik den ikke længere. Nu måtte jeg på tobaksfabrikken, som så mange andre.

Men det blev ikke derved. Lad mig hellere fortælle, hvordan min dag forløb: Kl. 6 om morgenen stillede jeg hos en kommissionær, der fragtede varer fra Køge til København og omvendt. Her bestod arbejdet i at slæbe byen rundt med en trækvogn og samle de varer ind, som kommissionæren skulle have med til København. Vi var to drenge om dette job. Kl. 8 skulle jeg være i skole. Kl. 12 hentede jeg middagsmad til nogle cigarmagersvende på tobaksfabrikken. Derefter benede jeg hjem for at få lidt mad, og kl. 1 skulle jeg være på tobaksfabrikken. Der var jeg så til kl. 6, så travede jeg atter hjem for at få lidt mad, og kl. 7.30 skulle jeg atter være hos kommissionæren. Atter rundt i byen og så til toget 8.21, for at tage imod kommissionæren, der som regel havde nogle varer med hjem, som skulle bringes ud samme aften, gær til bagerne eller deslige. Så kunne jeg være hjemme ved 9.30-tiden. Så var mor, som regel, da kommet hjem og havde lavet lidt mad til os. Det var somme tider en træt lille dreng, der krøb under dynen, når klokken var ca. 10 eller 10.30. Ved dagens øvrige måltider var mor som regel ikke hjemme, men hun havde altid smurt rigeligt med fedtemadder, som jeg kunne tage af. Så tog jeg lidt kold kaffe til, og så var det et måltid. Hvad var så fortjenesten?

Ja – hos kommissionæren fik jeg to kroner om måneden, på tobaksfabrikken en krone om ugen, og af cigarmagersvendene, som jeg hentede mad til, fik jeg 50 øre om ugen. Dette sidste var faktisk det bedste job, jeg havde. Mor syntes, at det var vel strengt for mig, men selv syntes jeg ikke, det var så farligt, jeg var rask og klarede mig godt. Mor var næsten altid ude. Hun havde så let ved at skaffe sig arbejde. Hun blev benyttet meget som sygeplejerske, dengang blev sygehusene jo ikke så meget benyttet, som nu, og der var heller ikke så mange sygehuse, eller så gode sygehusforhold, som nu. At passe og pleje syge mennesker egnede mor sig fortrinligt til. Hun havde så mildt et væsen, og så gik hun så stille med dørene. Det var hendes om-døme i de huse, hvor hun kom. Hvor meget hun tjente, ved jeg

ikke rigtigt, men jeg ved, at det tit kneb for os. Jeg mindes således, at mor, når det var lønningsaften, stod udenfor fabriksporten for at få den krone, jeg havde tjent. Hun skulle ud at gøre indkøb. Jo – det kneb ikke så sjælden endda. Søndagene var de bedste, så var mor tit hjemme. Så havde hun næsten altid en tøre til mig, som jeg måtte bruge, til hvad jeg ville. Det blev gerne til, at jeg, tillige med nogle kammerater lejede en båd hos en bådudlejer. Så havde vi en herlig søndag. Det kneb for os at skrabbe sammen til huslejen, det var den store sorg.

Beklædningen gik det nogenlunde med. Mor fik tit noget aflagt tøj i de huse, hvor hun kom, og med lidt omforandring blev det da til min garderobe. Helt nyt tøj fik jeg ikke, før jeg skulle konfirmeres, og da kun ved nogle venlige damers hjælp, som drev nogen velgørenhed. Lad mig føje til, at jeg blev 24 år, inden jeg kom til at eje en overfrakke, og jeg nåede at blive gift, inden jeg fik et par underbukser. Jeg havde aldrig savnet dem. Men, som sagt kneb det med huslejen, og mor var stadig på jagt efter en redningsplanke. Den kom, og det gik således til. I Køge er en stiftelse, som for mange, mange år siden, vistnok i det syttende århundrede, blev oprettet af en rådmand ved navn Steen og dennes hustru, ”Steens Boder” blev den kaldt. Efter fundatsen skulle der her gives husly til værdigt trængende, uden at disse, hverken i penge eller på anden måde kunne afkræves noget vederlag derfor. Hvor har jeg tit skænket denne brave mand og hans gode hustru en venlig tanke for deres humane tankegang. Sådan var ånden ellers ikke i de tider. Skulle fattigfolk hjælpes, så måtte de som regel yde vederlag derfor på en eller anden måde. Det var storsindet og aldeles enestående. Endvidere bestemte fundatsen, at der ikke måtte knyttes nogen art af fattighjælps virkning til benyttelse af disse goder. Foruden gratis husly blev der ydet to kroner om ugen i kontant hjælp og gratis brænde. Se dette var goder, der nok var værd at få fat i, og mor søgte da også om sådan en plads, da der blev en ledig. Jeg tror nok, at der senere, efter rådmand Steens testamente, er

skænket yderligere midler til Steens Boder, således vistnok kongetiende fra Magleby sogn. Men – det blev en kamp for at nå dette mål, men mor sejrede. Steens Boder blev administreret af byrådet, og ansøgningen skulle egenhændig afleveres i et byrådsmøde.

Nu var det skik den gang både i by og på land, at når fattige mennesker søgte om et eller andet, så skulle de personligt give møde i det pågældende by- eller sogneråd. Det kunne være en

Steens Boder

meget ubehagelig historie, og tusinde af fattige mennesker har måttet døje megen spot, når de fremstillede sig sådanne steder.

Det var meget almindeligt, at disse by- eller sognerødder fandt deres mor- skab i at lade deres dumme

vittigheder hagle ned over de fattige stakler. Alt dette vidste mor – men, det store mål vinkede, hun bed tænderne sammen og gik. På den tid var det en prokurator Ritzau, der var formand for byrådet. Han var ikke rar, og han lod straks mor vide, at hvis hun ikke kunne klare sig selv, så var hun jo et fattiglem, og – i Steens Boder kunne hun ikke komme. Mor kom grædende hjem. Hun tog mig ind til sig og sagde: "Vi må savne vores far, min dreng" Det synes således som om, at alt håb var ude, men det gik anderledes. Så mange år efter kan det endnu koge i mig, når jeg tænker på den storsnude prokurator's adfærd overfor min hæderlige mor. Men hun var ikke den eneste, sådan var tonen overfor fattige mennesker i gamle Danmark den gang.

Senere har jeg forstået, at denne prokurator aldeles ikke handlede i den gode rådmand Steens ånd. Det var jo ikke fattighjælp, mor søgte, hun havde jo netop hidtil klaret sig selv, og burde jo derfor have mødt forståelse der, hvor hun mødte kulde og foragt.

Men som sagt, det gik bedre. Mor havde venner. Iblandt dem var godsforvalteren på Gammelkjøgegaard. Både mor og far var, fra den tid, de arbejdede på gården, godt anskrevet. Mor søgte dog ikke bistand hos nogen, men tilfældigvis traf hun godsforvalteren, justitsråd Damkjær, på gaden en dag. Han standsede og spurgte deltagende mor om, hvorledes det gik. Mor greb lejligheden og fortalte justitsråden, hvor ilde det var gået hende i byrådet. Justitsråden lovede ikke noget, men han tog sin pung op og gav mor fire kroner. Da mor kom hjem strålede hun om kap med de to sølvtokroner, hun havde i hånden. Glæden var stor, for fire kroner var mange penge, og så var der jo et lille håb om, at justitsråden måske kunne hjælpe med pladsen i Steens Boder.

Efter kort tids forløb fik mor da også besked om, at nu kunne hun flytte ind i Steens Boder. Den godhjertede justitsråd havde besejret den fule prokurator. Der var endnu en lille hage ved sagen, og denne hage, det var mig. I Steens Boder boede to og to koner sammen, og så var det jo ikke så godt med mig.

Man fik dog klaret dette lille problem ved at sætte en seng op på loftet, og der sov jeg sødeligt. Om dagen var jeg næsten aldrig hjemme. For sidste gang flyttede vi da fra Nyportstræde. Mange minder knytter sig til den lille gade både af onde og gode. Jeg har dog altid betragtet *Nyportstræde som mit barndomsland*. Nå – vi flyttede ind i Steens Boder, og det viste sig, at den kone, som mor skulle bo sammen med var en rar og venlig kone. Hun og mor kom udmærket ud af det med hinanden, og alt gik derfor godt. Senere er dette system med at bo to og to sammen på én stue ophørt, og det var godt. Det var ikke altid, at sådan to damer kunne enes så godt som mor og Mette, som hendes stuekammerat hed. Mor boede i Steens Boder til sin død i 1923. Mens hun boede der blev bestemmelsen om, at to skulle bo sammen ophævet, og mor fik sin egen stue. Men så godt havde mor og Mette enedes, at da de blev skilt, kunne de ikke undvære hinanden, de søgte sammen både tidlig og sent. Jeg var

nu blevet tretten år, og skulle således kun være hjemme i et år. Jeg blev konfirmeret i 1898, og mor blev da tilbage med alle sine minder og de mange grave, men som sædvanlig var hun tapper, hun tog også ensomheden, som alle de andre tilskikkelser, med sindsro.

Efterhånden fik mor det så godt, som hun vist ikke før i sit lange liv havde haft det. Som jeg før har skrevet, mor var en stærk kvinde. Hendes tro på Gud var stor og inderlig, men hun gik meget sjældent i kirke. Hun troede på Gud, men det var som om, at hun ikke rigtigt troede på præsterne.

Hun havde vist mærket for lidt til dem i livets hårde kampe. Ikke sådan at hun skilte sig med dette. Tværtimod – hun bebrejdede ofte sig selv højlydt, at hun aldrig gik i kirke. ”Jeg er vist en rigtig hedning” kunne hun udbryde. ”Nu skal jeg også se at få gjort alvor af det og se at komme i kirke” Men – det var et af de få løfter, mor ikke holdt. Det blev ikke til noget med hendes kirkegang.

Da min bror og jeg stod ved hendes bære i 1923, da sagde min bror disse ord. ”Hun var en gudfrygtig kvinde, men hun hørte ikke til fåreflokken” Bedre kunne det ikke siges, sådan var mor. Hvor tog datidens præster dog fejl, de behandlede småfolk fra oven og nedad. De forstod ikke deres opgave, og nu prædiker de for tomme kirker.

Inden jeg slutter dette afsnit af mine erindringer, skal jeg forsøge at ridse et billede af Køge by således, som den var i 1890’erne, og således som jeg så den, når jeg løb omkring i alle mine mange ærinder.

KØGE I 1890’ERNE

Når man nu i 1952 – betragter Køge, får man indtryk af en livlig, foretagsom og levende by med mange industrielle virksomheder og en livlig handel. Sådan var Køge ikke for en menneskealder siden, og i min erindring dukker dette billede af Køge op: En lille ravnekrog. Jo – Køge var en lille ravnekrog i 1890’erne med alle en lille bys lyder og dyder. Jeg syntes nu flest af de sidste.

EN SØNDAG I KØGE

Hvor kunne der være stille i gaderne, ingen biler, ingen cykler, ingen trafikproblemer af betydning. Og når så stilheden afbrødes af kirkeklokkernes dybe, malmfulde toner, da føltes det som en yderligere understregning af tryghed og ro.

Man hørte da heller ikke så meget om dårlige nerver dengang. Når jeg siger, der ingen cykler var, så er det ikke helt rigtigt. Der var cykler. Jeg husker, at det blev betragtet som en søndagsadspredelse at tage opstilling på Køge Bro for muligvis at få en cyklist at se, men de var sjældne. Datidens adspredelser var små og fattige, syntes vi nu. Der *var* dog adspredelser, som lavede op i den lille by. Jeg skal forsøge at tegne et billede af disse, og lad mig begynde med en af hovedattraktionerne.

MARKEDSDAGENE

Markedsdagene var strålende festdage. Tidligt om morgenen ruller køretøjerne ind i købmandsgårdene og på torvet. Køge torv er stort, men på sådanne dage, slog pladsen dog ikke til. De tilstødende gader måtte tages i brug. I Nyportstræde og Kirkestræde tog slagterne opstilling med deres varer. Stor plads skulle gøglerne have. Hvad var det for gøgl? Jo – cirkus naturligvis med hele sin egen lille verden af mennesker og dyr. Og så professor Labri med alle sine tryllekunster og abekattestreger og sin fænomenele udråberevne. Videre husker jeg et såkaldt panorama. Det bestod af en række forstørrel-

sesglas, hvorigennem man så forskellige landskaber fra fjerne egne. Hvad mon nutidens ungdom ville sige til et sådant biografteater? Fra de mange forskellige telte forkyndte udråberne, hvilke forunderlige og enestående oplevelser, man kunne få blot ved at erlægge en entré af 10 øre. Til smægtende lirekassetoner drejede karrusellerne rundt med glade markeds-gæster, medens muskelstærke bønderkarle hamrede løs på kraftprøverne for at opnå det eftertragtede "Herkules"

På hjørnet ved Hotel Prinsen foregik heste- og kreatur-markedet. Imponerende prangerskikkelser i slængkapper og udstyret med tykke egespir klaskede – med kraftig udgydelse af datidens slang – hinanden i hænderne, medens seksøres cigaren vippede i mundvigen. Vi børn så undrende til. Jo – Køge marked var, med alle sine adspredelser, en begivenhed, som nok kunne begejstre datidens publikum. Lirekassens toner, udråbernes hæse skrål, hestens vrinsken og honning-kagebodernes søde duft. Alt dette blev til en herlig symfoni, som for os, der nu er ældre, ligger dybt gemt i mindernes arkiv

EN TORVEDAG I KØGE

Lørdagen var den store torvedag. Da kom bønderne ind på torvet og falbød deres varer. På hjørnet mod Brogade var der smørtorv. Andelsmejerierne var endnu ikke slået helt igennem, hvorfor mange bønder falbød deres produkter på torvet. Smørbøtterne var anbragt direkte på stenbroen uden smålige hensyn til hygiejnens krav. Alt smør var ikke lige fint i smagen, hvilket de købende husmødre smagte sig til. Dette skete ved, at de med et kronestykke skrabede en lille klat af bøtten og puttede i munden. Var smagen ikke efter behag, sattes kursen med kritisk mine mod den næste bøtte. Ak ja – det var før lurmærkets tid. At alt i øvrigt gik til efter sundhedsvedtægtens strenge regler vågede politiet – i betjent Kollerups skikkelse – over med stor nidkærhed. Jeg har da heller aldrig set, at en hund har prøvet på at lette ben op ad en af bøtterne. Smørret blev da

også spist med god appetit, navnlig af de bedre stillede, for smør var ikke fattigmands kost, det var for dyrt. Margarine var begyndt at komme i brug, men det blev nærmest betragtet som en skam at bruge det. "Man siger såmænd, at de bruger margarine", hviskede datidens sladresøstre til hinanden.

Torvedag på hjørnet ved Brogade.

Når torvehandelen var forbi, blev der liv og røre i byens mange beværtninger. Jeg tror, at der var over 50 af dem. Efter den kolde tur på torvet, skulle fødderne varmes, lidkøb drikkes, og adskillige kaffepunche fordelte sig i de forfrosne lemmer. Mod aften, når hjemturen foregik, var det ikke netop søndagsro, der var i gaderne, og det hændte nu og da, at en og anden var blevet træt af torvedagens besværligheder og derfor fandt hvile i arrestforvarer Holms brede favn. Jo – Køge var nok en stille by, men – der *var* oplivende momenter.

SPRØJTEMØNSTRING I KØGE

Det var den dag, hvor Frederik VII fik vasket støvet og sporene af fuglenes nærgående besøg af sin imponerende skikkelse. Det var også den dag, hvor adskillige drenge måtte erkende, at datidens opragelsesmetoder var slående argumenter, når de kom hjem med en våd trøje. Men – den herlige oplevelse på torvet var ubehaget værd. Hvilken "strålende" begivenhed, når brandmændene fra deres høje stiger sendte kaskader af vand over Frederik VII og de skrigende drenge. Det var en oplevelse både for børn og voksne. De højere brandofficerer var mødt op i uniform, kommandoråbene lød, sluf-ferne med vandtønderne for igennem gaderne, og pumperne gik til en taktfast opsang. Dette var en af de store attraktioner i den lille by

Mon ikke jeg hermed har givet et lille glimt af livet, som det levedes i min barndomsby, Køge i 1890'erne.

Fr VII på Køge

KONFIRMERET

Den anden oktober 1898 blev jeg konfirmeret i Køge Kirke. Når man ved, hvad der nu om stunder ofres på en konfirmation, ja – så var min konfirmation en ynkelig begivenhed set i forhold dertil. Vi var kun tre. Min bror, min mor og jeg. Da vi havde været i kirke og derefter spist et beskedent måltid mad, så var herligheden forbi. Jeg husker, at der kom en gammel kone og trykkede mig 50 øre i hånden. Det var konfirmationsgaverne. Men – konfirmeret blev jeg da, så meldte spørgsmålet: "Hvad nu" sig. Jeg var født og opvokset i en søkøbstad, og som så mange andre drenge ville jeg til søs. Mor bad mig indtrængende om at vælge noget andet, hun syntes, at det på så

mange måder var en dårlig livsstilling at vælge, men – jeg ville ud at sejle.

Det kom jeg også, det varede kun et halvt år, så var jeg mæt af det. Jeg blev forhyret med en af DFDS's både, som gik i Nord- og Østersøfart. Jeg var med på to togter og nåede at få følgende byer at se: London, Hull, Stettin, Danzig og Libau. Så gav jeg op, jeg kunne ikke overvinde søsygens kvaler, og kan man ikke det, skal man holde op med at sejle, det er min erfaring. Jeg lærte at indse, at jeg egnede mig ikke for søen. Om den tid, jeg var til søs er egentlig kun godt at sige. Både officerer og mandskab var flinke folk, og nogen overlast led jeg ikke.

Jeg var messedreng om bord, og altså den nederste på rangstigen. Mit arbejde bestod i at gå kokken til hånde og varte op i officersmessen. Når vi lå i havn, var opgaven ikke så svær. Jeg blev purret ud kl. 6 om morgenen, og skulle da dække bord til morgenmad. Så var der opvask og rengøring af messen, og til de øvrige måltider dagen igennem gentog dette sig. Nogen bestemt arbejdstid havde jeg ikke, men måtte være til tjeneste dagen lang, hvor det forlangtes. Som regel kunne jeg gå til køjs ved natten. Når vi var i søen, var opgaven betydelig sværere. Så blev jeg purret ud kl. 3 om natten, og skulle da bringe te eller kaffe til de vagthavende officerer, hvor de befandt sig på skibet, hvad enten det var på kommandobroen eller i maskinen. I høj sø var det ikke så lige en sag at balancere med bakken op og ned ad lejderne. Søsyg var jeg tit, men jeg syntes selv, at jeg klarede det helt godt. Efter denne tørn kunne jeg gå til køjs igen og sove til kl. 6. Hvert togt lå således. Fra København til Stettin og Danzig med stykgods. Derfra til Libau for at laste korn og heste til England. I Libau fik vi nogle passagerer om bord. Kiev var ingen passagerdamp, og det var da også 4. classes passagerer. Det var jøder, der skulle til England og videre derfra til Sydafrika. De blev installeret på mellemdækket, hvor de skøttede sig selv, og i øvrigt lavede et farligt svineri.

Matroserne bandede disse jøder, det var nemlig deres opgave at gøre rent efter dem, det var ikke rart. Det skete, når søsygen rigtig rasede, at en af dem kom indenfor mit område, og så var det min tur til at gøre rent. Uha, uha.

Hestene stod bundet på fordækket, de led meget under overfarten. I Nordsøen har jeg set dem gang på gang blive overskyldt af søerne, og når vi nåede London, var de meget udmattede. Fra Libau gik vi igennem Kielerkanalen direkte til London. Den første gang vi løb ind til London var vi i Themsmundingen ude for et sammenstød. Det skete i tæt tåge. Der skete ingen skade, hverken på mennesker eller dyr, men vi måtte tre uger i tørdok. Det var en god tid for mig. Jeg fik lov til at gå en del i land, og noget af London fik jeg da set, men så forfærdelig meget blev det ikke til. Et indtryk af verdensbyen fik jeg dog. Når vi have losset vor last i London, gik vi til Hull for at tage kul ind til København. Den måde hvorpå kullasten kom ombord var meget imponerende. Vi kom til Hull sent på eftermiddagen, men i løbet af aftenen og natten var vi fuldt lastet og klar til at sejle igen næste morgen. Lastningen gik således til: Jernbanevogne blev kørt tæt til skibet, så blev de hejst op og enden drejet til, og så rutsjede hele vognens indhold ned i lasten på et øjeblik. Det var storslået. Men hvor så skibet ud. Belagt med et tykt lag kulstøv fra for til agter. Mens vi så sejlede til Danmark, måtte matroserne gøre skibet rent. Det skulle skinne af properhed, når vi kom til København. Når vi så havde losset i København, kunne de begynde forfra igen. Det var ikke så underligt, at matroserne brummede lidt over dette. Efter to sådanne ture havde jeg fået nok.

Da vi kom til København efter dette mit sidste togt, læste man i aviserne, at en Marstalskonnert var forlist ved Skotlands kyst og, at hele besætningen var omkommet. En af mine skolekammerater var med der, hvorfor begivenheden gjorde et særligt dybt indtryk på mig. Da jeg så kom hjem, havde mor

ikke så svært ved at overtale mig til at blive i land. Der var jo også det med søsygen. Jeg gav efter, men – hvad så? Jeg kom i smedelære, jeg blev grovsmed, og var ved denne profession i 12 år.

MIN LÆRETID

Nu var det om at gøre at få et sted at bo i læretiden. Mor kunne ikke have mig. Det blev min søster, der kom til hjælp. Hun var blevet gift med en murersvend, og de boede da i København, nærmere betegnet i Holmbladsgade på Amager. Det var ingen lille opgave min søster og svoger påtog sig her, men de mente mig det godt begge to. Det blev nu ikke af så lang varighed af årsager, som jeg nu skal berette om. Som nævnt var min svoger murersvend. Han var en rask og dygtig håndværker og tjente gode penge. På den tid var der meget nybyggeri i gang på Amager. Det gik derfor godt for dem. Det var ikke ualmindeligt, at murersvendene tjente op til en krone i timen, det var jo noget næsten uhørt i de tider. Både min søster og svoger havde derfor begge to både vilje og evne til at kunne have mig i læretiden. Alt var såre godt. Så kom ulykken. Den store lockout brød ud i sommeren 1899. Den varede i 16 uger. Det blev en drøj tid. Min svoger var mellem de første, der blev lukket ude. Man må erindre, at vel var arbejderne godt organiserede, men de havde ikke noget økonomisk rygstød, derfor blev det en kamp på liv og død. Det blev en sultekur for arbejderne. Arbejdsgivernes hensigt var at slå de unge arbejderorganisationer helt ned, i bevidsthed om deres svage økonomiske stade.

Det lykkedes ikke. Der kom hjælp fra udlandet, og de gifte arbejdere fik derved en håndsrekning, de unge rejste ud. Det blev en beundringsværdig præstation af sammenhold mellem arbejderne. De unge organisationer holdt, og arbejdsgiverne måtte til slut anerkende arbejdernes ret til at danne organisationer, og det hele endte med det så bekendte

"Septemberforlig" Her blev grunden lagt til det samspil mellem arbejdere og arbejdsgivere, som vi kender i dag (1952).

Jeg var imidlertid kommet i lære i et mindre smede- og maskinværksted i Ewaldsgade på Nørrebro. Der var langt fra Amager til Nørrebro, og min søster gav mig da også sporvognspenge, hver dag, men jeg gik på mine ben og sparede pengene.

Ak, du glade ungdom – hvor havde man kræfter den gang og lyst til at bruge dem. Jeg syntes, at det var en herlig spadseretur, og så lærte jeg København at kende langt bedre, end hvis jeg sad i en sporvogn. Tiørene jeg sparede, brugte jeg til at købe æbleskiver for. Den gang var der æbleskivekældre i København, hvor man kunne købe de dejligste æbleskiver med syltetøj for nogle få øre og nyde dem på stedet med et glas mælk til. Det var lige noget for en sulten smededreng. Mon der er sådanne kældre i København mere? Det er der vist ikke. Nutidens mennesker er alt for blaserte til sådant.

Efter lockouten var min svoger og søsters hjem ribbet for alt, lånekontoret havde taget, hvad der kunne undværes. Det var et hårdt slag for disse to stræbsomme mennesker, men de var unge og havde tro på fremtiden. Det var jo den almindelige tro, at når lockouten var forbi, så ville der blive meget arbejde, men det var en fejl tro. I lockoutens kølvand fulgte arbejdsløshed. Hvad det betød, kan kun de snakke med, som oplevede denne periode. Der var jo ingen arbejdsløhedskasser. Det siger alt. Under disse omstændigheder kunne min søster og svoger ikke føde mig med, de havde nok med at klare sig selv, og hvor nødigt de ville, måtte de give slip på mig. Der var da ikke andet at gøre, end at jeg måtte se at komme ud på landet og finde en læreplads, hvor jeg kunne få kost og logi. Jeg afbrød da, efter velvillig overenskomst, min lære i København og rejste på landet, hvor jeg så var, til jeg fik udlært. Det var i den lille stationsby Hvalsø på Kalundborgbanen.

Det blev, særlig i økonomisk henseende, en streng tid for mig, men det lykkedes. Smedemester Jakob Hansen i Hvalsø var en streng mand. Han gjorde dog ikke os drenge – vi var to – nogen fortræd, men han var sur og tvær, han talte ikke til os uden det aller nødvendigeste, og så når han skældte os ud. Men hvad – vi var unge og glade, og efter fyraften tog vi oprejsning. Min løn for hele læretiden var 100,- kr. Disse penge skulle ikke udbetales før ved læretidens udløb og skulle da anvendes til tøj.

Men hvad med lomme penge i læretiden? Vel fik jeg kost og logi, men jeg fik heller ikke andet. Udgifter til småting som håndsæbe, skosvarte, frimærker og – tobak måtte jeg selv se at skaffe. Vi drenge fik da lov til at drive lidt fusk i fritiden. I de tider gik folk til daglig kun med træsko, som blev beslået med jern. Det var navnlig denne omstændighed der skaffede os læredrenge lidt ekstra fortjeneste. Vi lavede træskobeslag og solgte disse til en købmand og fik derved penge til alle disse småfor nødenheder, som ikke regnes for så meget, men som man alligevel ikke kan undvære. Men nu beklædningen. Det var det store spørgsmål. Nyt tøj til pænere brug var naturligvis ikke til at tænke på. Jeg havde jo mit konfirmationstøj, men ak – det løb jeg jo igennem allerede det første år. Det måtte dog gælde for stadstøj, så længe det kunne, jeg fik ikke noget andet, før jeg blev svend. I høstens tid fik vi drenge lov til at tage arbejde på en større gård, og der tjente jeg da til lidt arbejdstøj, det var jo det nødvendigeste. Jeg må tilstå, at særlig flot udhalet i min læretid var jeg ikke. Til tider var jeg vist en farlig Lazarus at se på. Når det var rigtig galt – det var, når tøjet ligefrem var ved at falde af mig – så tyede jeg til mor. Hun fandt gerne en udvej. Hos en eller anden handlende kunne hun som regel få kredit, og så gik hun og betalte af på det. Ak ja – min brave mor – du kæmpede for dine unger til det sidste. Mit vasketøj sendte jeg også hjem til mor og fik det tilbage i fin stand, og så var der gerne en femogtyveøre eller et stykke håndsæbe i pakken. Disse pakker imødeså jeg altid med stor interesse. Alle I læredrenge,

som nu om dage har opholdet i jeres gode hjem, I ved ikke, hvad det var at være læredreng i de tider, jeg her beskriver. Jeg ser jer både søndag og om aftenen, flot udhalet, på flunkende nye cykler fare af sted til biografteatret eller danserestaurant. Men, det er jo kun godt, at tiderne er blevet bedre.

Nu skal jeg fortælle lidt om det daglige liv i en landsbysmedie på den tid. Det var et hårdt liv at være grovsmed den gang, men jeg var sund og rask og klarede mig godt, og det hårde arbejde gav gode muskler. Der var ingen kraftkilder til hjælp andet end de bare næver. Blæsebælg, boremaskiner og andre hjælpemidler gik ved håndkraft. Der var ingen autogen eller elektrisk svejsning. Al svejsning foregik ved ilden og ambolten. Det var et hårdt job for en dreng at svinge forhammeren, når tykke vognaksler eller hjulringe skulle svejdes. Hestekoene blev for en stor del brændt sammen af gamle sko, der skulle slås til, og hurtigt skulle det gå. Så lød mesters råb: "Slå til og kom igen" Sveden drev af os, og vi stønnede om kap med blæsebælgen. Hvor var det hårdt, men muskler fik vi. Så var der hestebeslaget. Hvor husker jeg min afmagt, da jeg første gang skulle tage benet op på en stor kraftig hest. Jeg var ikke mange sure sild værd, men efterhånden gik det, og jeg lærte ret hurtigt at behandle dyrene. Det kunne være et brydsomt arbejde, at beslå en hest, når den var urolig, og det var de ofte. Hvor har jeg tit misundt andre håndværkere, fordi deres arbejde dog stod stille, det gjorde hestene ikke. Hvis man ikke passede på og holdt godt fast, kunne man i en håndvending blive kastet langt væk. Jo – arbejdet var strengt, og arbejdstiden lang, ikke under ti timer somme tider mere. Og så påhvilede det os drengene at rydde op på værkstedet, inden vi forlod det. Dette skulle gøres efter arbejdstidens ophør og regnedes ikke for egentlig arbejdstid. Vi fik en god kost, men så var også det hele sagt. Hverken mester eller hans kone interesserede sig for os efter fyraften. Når aftensmåltidet var endt, så havde vi indtrykket af, at de helst så, at vi stak af. Det gjorde vi da også omgående.

Vort værelse bestod af et rum lige over smedjen. Møblementet var to senge, et bord og to stole. Der var skråvægge. Så var der ikke mere, heller ingen kakkelovn. Værelset egnede sig altså ikke til opholdsstue i fritiden, hvorfor vi søgte ud på gaden til andre ligestillede læredrengene. Der blev den gang intet gjort for ungdommens fritidsbeskæftigelse, vi var overladt til os selv. Sportsklubber eksisterede heller ikke. Vi var henvist til selv at finde på underholdning, og det kunne vi også. Mon ikke ungdommen altid har kunnet det. Om sommeren gik det sagtens. Så lå vi i vejgrøfterne og sludrede, sang eller tog livtag. – Sportstrangen var der godt nok, der var bare ingen til at sætte det i system. Men om vinteren kneb det. Så måtte vi jo i hus. Det blev da gerne til en kostald, et snedkerværksted med lidt varme fra limovnen eller et bageri. Der var jo flere læredrengene i byen, der havde det ligesom vi, og naturligvis søgte vi sammen. Det var naturligvis ikke lige godt, alt det vi bedrev, men nogen egentlige skarnsstreger mindes jeg ikke, at vi begik. Sådant sled mine læreår sig hen og i 1903 fik jeg u-lært. Nu var jeg svend.

Målet var nået, og de 100 kr. blev udbetalt. Jeg fik et nyt sæt tøj. Et sådant havde jeg ikke ejet, siden jeg blev konfirmeret. Jeg var ung, glad og ved godt helbred, jeg syntes, at livet var dejligt. Nu var jeg udlært grovsmed. Jeg kunne beslå en hest og en vogn og i øvrigt udrette, hvad der dengang forlangtes af en landsbysmed.

Nyudlært grovsmed (siddende) sammen med lære kammerat

Nu kunne jeg rejse, hvorhen jeg ville, og jeg havde da også plads adskillige steder i min svendetid. Jeg arbejdede både i Jylland og på Fyn, men oftest på Sjælland. Lønnen varierede fra 5 til 10 kr. om ugen plus kost og logi. De sidste år, jeg var svend, fik jeg ti kr., men da var jeg også fuldt uddannet. Når jeg har beskrevet mine læreår så udførligt, så har det ikke megen interesse at beskrive mine svendepladser ret meget. Forholdene i en landsbysmedie var så temmelig ens. Dog skal jeg fortælle et lille træk fra en smedie på Fyn, et træk, som karakteriserer de gamle tider: Når en bonde skulle have beslået sine heste, da skulle de gerne beslås på én gang, så var man fri for at tage til smedje hver anden dag. Dette var en omstændelig sag. Der skulle "bestilles til smedje" som det hed, og når så dagen var aftalt, så mødte både bonden og tit to karle op. Den dag skulle smeden ikke sørge for kosten, for fra gården var sendt en forsvarlig madkurv med, som vi alle spiste af, både vi smede og folkene fra gården. En sådan dag, var en hel højtid. Arbejdet gik med liv og lyst, maden var god, og så havde de fynboer sådant noget dejligt hjemmebrygget øl. Men arbejdet – det skulle gøres forsvarligt, der skulle svejdes stål i tåen på hesteskoene, noget som ellers slet ikke var almindeligt. Som før bemærket – jeg var smed i 12 år, så blev jeg i 1910 gift. Smedehåndværket på landet var ikke til at gifte sig på, hvis man ikke kunne blive selvstændig, det havde jeg ikke midler til. Så forlod jeg denne profession og gik over i andet erhverv. Jeg har ikke været smed siden.

MIN BROR OG MIN SØSTER

Som før nævnt blev min bror valgt til folketingsmand for Frederiksborg Amts 1 valgkreds, Helsingør. Dette var i 1920. Han var nok den af os søskende, som nåede længst og fik det bedst. Han glemte dog aldrig sin fattige herkomst. Jeg husker, hvorledes han, engang han besøgte mig, fortalte om de strenge barndomsdage, således som de kunne være, særligt når vinteren

var streng. "Jeg gyser endnu, når det trækker op til vinter", sagde han. "Jeg kan dog ellers være lige glad, hvordan vejret er, jeg går i gode varme lokaler hver dag og har et godt hjem, men jeg tror, at det ligger mig i blodet fra barndommen, hvor vinter var ensbetydende med sult og kulde" Sådan kan en fattig barndom præge et menneskes sind. Han følte stort og inderligt med dem, der led ilde. Hans livssyn var dette "verden bliver ikke bedre at leve i, før menneskene bliver bedre"

Som nævnt døde min bror i 1938. Han beklædte ved sin død en lang række tillidshverv. Han var redaktør, folketingsmand, medlem af Helsingør byråd og mange andre hverv bestred han til sin død. Han var en agtet mand og Helsingør by bekostede da også hans begravelse. Det blev en storslået begivenhed. Kirken var fyldt, ja overfyldt. Mindst tyve faner paraderede ved båret, og da sørgetoget drog gennem byen, standsede næsten al trafik. Det var ikke sunget ved min brors vugge, at han skulle opnå så megen ære her i livet. Jeg beskriver min brors endeligt så udførlig, ikke for at prale med en broder, der nåede højt, men kun for at vise, hvilket spring, der er mellem det lille fattige hus ude i Valøse Mose, og den stilling han opnåede her i livet. Det er som om denne strålende karriere netop betegner den vældige udvikling, arbejderbevægelsen har gennemgået i den sidste menneskealder.

Nu min søster. Hendes karriere blev ikke så strålende. Det blev kun til den grå hverdag. Lige fra barn var hun ikke stærk, og lang tid af sit ægteskab, som for øvrigt var godt og lykkeligt, var hun tit syg. Hun prøvede sygdom, arbejdsløshed og arbejderkampens besværligheder, men når hun var rask, var hun en glad kvinde. Jeg kom meget i hjemmet, efter at jeg var blevet voksen. Det var som mit andet hjem, jeg blev altid modtaget på det bedste. Min søster havde to døtre. Den ene lever endnu og opholder sig i København. Den anden blev gift og udvandrede til Afrika sammen med sin mand. Der døde hun pludselig af et hjerteslag. Det er som om, at vi, i vores familie, har det med at

dø af hjerteslag. Min søster blev kun 32 år, hun døde i Helsingør 1908 og ligger begravet på kirkegården der. Også dette måtte mor tage med. Det var det niende barn, hun fulgte til jorden, og når man så tager i betragtning, at hun også mistede sin mand, så kan man nok sige, at hun var en hårdt prøvet kvinde.

SLUTNING

Her kan jeg vist slutte med følgende konkluderende bemærkninger: Hvad jeg her har skrevet om min far og min mor samt mine søskendes og egne livstilsikkelser er objektive og sande, der er intet lagt til, og heller intet trukket fra. Mine forældres skæbne adskiller sig vist ikke så meget fra tusinde andres, måske lige bortset fra den store børnedødelighed i vor familie, men børnedødeligheden *var* nu stor i de her omtalte tider. Det var onde tider for småfolk, det nyttede ikke, at man var flittig, hæderlig og stræbsom, for det var mine forældre i fuldeste mål. Nej – der var intet at gøre. Samfundet var ondt og uforstående overfor sine tapre slidere. I vågnende forståelse af eget værd sang arbejderne ved århundredeskiftet: ”Nu dages det brødre, det lysner i øst” Og det gjorde det, det lysnede virkeligt. Om det har lysnet nok, og om lysningen er varig, skal kommende tider vise.

Nu blot nogle betragtninger over før og nu. Forskellen er iøjnefaldende. Blot nogle eksempler. Når jeg nu står i mit vindue og ser skolebørnene drage forbi. Hvad ser jeg så. En flok velklædte børn på nye cykler. De har læderfodtøj på og bøgerne i en pæn lædermappe. Der er ingen ydre tegn at spore på, at de mangler noget. Så ser jeg for mit indre øje mig selv ogigestillede fare af sted til skole. Det skulle gerne gå stærkt, for arbejdet havde sinket os, så det kneb med at nå skolen i rette tid. Vi havde ingen cykler. Vi havde træsko på benene, vort tøj var lappet både for og bag, og bøgerne havde vi i et bånd eller en stump læderrem. Det var en forskel, og den er talende nok.

Men der er mange flere. I de tider, jeg her har beskrevet kendte småfolk dårligt nok begrebet ferie af navn. Nu – i ferietiden. Velklædte arbejdere, både unge og gamle, der nyder, deres 14 dages ferie som noget selvfølgelig, og det skal være dem vel undt. Fyraften i forrige tider, det var, når arbejdsgiveren bestemte det, og det var ikke særligt tidligt.

Nu – omkring 4-tiden om eftermiddagen begynder arbejderne at strømme fra arbejdspladserne. Det er dem også vel undt. Men det kniber forfærdelig for de unge at forstå, at alle disse goder: En god løn, 8 timers arbejdsdag og en god lang ferie ikke er noget vi har fået forærende af vore arbejdsgivere, men at det er noget, vi har kæmpet os til ved hårde kampe og ved et ubrydeligt sammenhold. Der er tegn på, at ungdommen er ved at blive konservativ. Den skal huske på, at hvis arbejderne ikke vedblivende holder sammenholdets fane højt, da saver de den gren af, som de selv sidder på og underkastes derved tyngdelovens ublide bestemmelser.

Lad mig slutte med min brors livsmotto: ”Menneskene må blive bedre, før verden kan blive bedre at leve i”

Bliver menneskene da bedre? Jeg tror det fuldt og fast, men det sker uendeligt langsomt som al anden udvikling her på jorden. Jeg tror på det bedste, jeg tror også på, at verden bliver bedre at leve i. Det er blot et hvert menneskes pligt at kæmpe for det gode, ikke drage nedad, men opad, da vil det lysne efterhånden.

Fattigt er det menneske, der ikke tror på det gode, tror på det bedste, tror på fremtiden.

Svansbjerg, den 13. januar 1952

Julius Larsen

Det var slut på min bedstefars erindringer, men han skrev ofte artikler, denne blev bragt i Østsjællands Folkeblad omkring 1950. Jeg tager den med, fordi jeg synes den er et godt supplement til hans erindringer, idet den maler oplevelsen af Køge i hans drengeår med en lidt bredere pensel end i erindringerne.

ET GADEBILLEDE FRA KØGE I DE ÅBNE RENDESTENES TID

De åbne rendestene var noget fælt griseri. Javel, men når man erindrer sig en gade i Køge fra den tid, Kirkestræde f. eks., med lindetræerne og bislaget ved Smedegården og kirken i baggrunden, så glemmer man griseriet og ser kun den rene idyl. Jeg tror heller ikke, at folk følte sig særlig generet af rendestenene udover besværet med at rense dem. Man var vant til det. De kunne ellers være slemme nok på en lummer sommerdag. Værst var det, når der blev rodet i dem, når slammet skulle renses væk, så lugtede de fælt. Men, som sagt, man var akklimatiseret.

Det uheldige ved rendestenene i Køge var, at de ikke havde ret

Nyportstræde set fra Lille Kirkestræde mod Lovparken

meget fald, hvorfor slammet blev liggende og skulle renses op. Denne proces foregik som regel hver lørdag, og jeg skal indrømme, at idyllen disse dage ikke var så fremtrædende, som ellers. I 1896 begyndte man at kloakere i Køge, men først i årene lige efter århundredeskiftet var man så vidt, at rendestenene kunne helt forsvinde. Hermed forsvandt et ældgammelt levn fra gadebilledet. Rendestenene havde jo nok engang været et stort hygiejnisk fremskridt i byen, nu havde de udtjent, og ingen begræd deres forsvinden. De var trods alt, noget fælt griseri og direkte sundhedsfarlige. Med rendestenene mistede drengene en herlig adspredelse. Når det regnede stærkt, så sattes legetøjsskibene i "søen", og mangelen en stolt sejler fandt sin grav i rendestenenes bølger. Når så der kom en rigtig tordenskyll, blev spasen fuldstændig. Så lettede rendestensbrædderne fra deres faste leje til stor gene for husejerne, der tit måtte hente deres rendestensbrædder langt væk. For fuldstændighedens skyld må jeg føje til, at drengene ikke bidrog til at holde brædderne på plads.

BROLÆGNINGEN

Stenbroen i Køge var i rendestenenes tid meget ujævn. Fortovene var mange steder belagt med toppede brosten. Kun i én gade, Nyportstrædes nordlige ende, var selve kørebanen belagt med toppede brosten. Det var strækningen fra Lille Kirkestræde til "Grethe Abrams Hus". Dette hus lå, hvor nu Køge Sygekasses bygning ligger (i dag nr. 53). Det var, så vidt jeg ved, det eneste hus i selve Køge med stråtag.

Her – ned mod Lovparken, og ud imod det helt åbne land, var idyllen åbenbar. Måske netop på grund af de toppede brosten.

GADELIVET

Den ujævne stenbro og rendestenene prægede på sin vis gadebilledet, men i lige så høj grad prægedes dette af de skikkelser, som færdedes der. Nogle enkelte særprægede skikkelser, står tydeligt i min erindring, og mange ældre køgeborgere vil huske dem. Lad mig begynde med trommeslager

Henriksen. Han var en lille tæt skikkelse med snor om kasketten og udstyret med en tromme. Når en eller anden offentlig begivenhed skulle finde sted, da forkyndte han dette på gaden med høj og lydelig røst efter først at have påkaldt folks opmærksomhed med et par kraftige trommehvirvler. Det var datidens nyhedssender.

En anden skikkelse, jeg mindes var "Vreen-Peer" Sådan kaldtes han i daglig tale. Hans navn var vist nok Peder Hansen, han var invalid. Han gik, eller rettere slæbte sig af sted ved hjælp af to krykker. Benene var meget vanskabte og slæbte hen ad gaden, når han bevægede sig. Jeg tror, at Peder Hansens tilnavn var noget misvisende. Han var ikke vred og sur, han var tværtimod en venlig gammel mand, som måtte påkalde den største medlidenhed i særlig grad. Han boede i "Enkegården" Den lå der, hvor der nu er bygget alderdomshjem. (I dag Køge Bibliotek) Hver morgen og aften slæbte han sig fra Enkegården og til kirken. Her kravlede han på sine stakkels invalide knæ op i klokketårnet for at "ringe solen op" eller "ned" At dette stakkels menneske kunne udføre denne gerning lyder næsten utroligt, men han gjorde det. Han var meget punktlig og passede sin gerning med stor nidkærhed. Det var før invalidelovens tidsalder.

SPINDEHUSETS BEBOERE

Spindehuset var Køges fattiggård. (I dag Køge Museum). Her havde de til huse, som ikke kunne klare sig selv. Det var en blanding af stakkels mennesker, som fra naturens hånd var stedmoderligt behandlet med hensyn til fysiske og åndelige gaver. Forholdene i Spindehuset var vist hverken værre eller bedre end på de øvrige fattiggårde i landet. Her måtte de fattigunderstøttede, som fik deres understøttelse bevilget i naturalier, hente deres brød, eller hvad andre fødemidler, det nu kunne være. Det kunne ikke undgås, at der blev lagt mærke til disse skikkelser og deres gang til og fra spindehuset. I hele deres fremtoning stod fattigstemplet præget. Tiden var sådan. Socialreformen lå endnu i svøb. Nogen dans på roser var det

ikke for fattigfolk den gang. Den, som er gammel nok til at huske datidens fattiggårde og andre sociale forhold, han kender forskel på før og nu.

Men tilbage til gadebilledet. Beboerne i Spindehuset sås tit på gaden, og de var nemme at kende. Jeg skal nævne nogle enkelte af dem.

"Tossepetersen." – Det var en lille mager mand med stiv sort hat og undertiden lang cigar i munden. Han var åndssvag og stammede stærkt, men havde en fænomenal evne til at huske folks fødselsdage. Hvis han blot én gang havde fået datoen at vide, så mødte han usvigeligt sikkert op på fødselsdagen for at gratulere. Så fik han en skilling og var lykkelig. Petersen skulle man passe lidt på ikke at komme i for intim samtale med, for så kunde det hænde, at han stammende sagde: Je-je ha-har fe-fem ø-øre. Hvis du-du gi-gir mig fe-fem ø-øre til, så så ha-har je-je ti-ti øre. Mere tosset var Petersen ikke. Der gik sære frasagn om al den kaffe, han kunne drikke. Han gik rundt på værtshuse og private og blev trakteret, dog drak han ikke spiritus, men en cigar var han meget glad for.

Så var der Rejnhardt – "Admiralen" blev han kaldt. Han led af storhedsvanvid. Han havde som regel en flok børn, med hvem han lå i stadig krig, bag efter sig. Han var udstyret med en mængde medallier. Undertiden kunne man se ham stå ude ved havnefyret og fægte med armene, så troede han, at han dirigerede et søslag. Deraf navnet "Admiralen"

En anden gammel mand fra Spindehuset havde det job at gå omkring i gaderne og udråbe de varer, der var at få på torvet.

Hvor husker jeg ham, når han atter og atter gentog sit monotone råb: "Der er levende hornfisk på torvet" Også han var et led i gadebilledet. Flere andre skikkelser husker jeg, men det vil nok føre for vidt at skildre dem alle. Dog skal jeg lige nævne "Thor Stratens Niels" Han var beslagsmed. En høj, mager, foroverbøjet skikkelse. Han var ansat hos dyrlæge Thor Straten i Vestergade. Han vakte særlig opmærksomhed ved, at han altid gik på gaden iført bluse og skødeskind og udstyret med et par enorme træsko. Disse træsko var beslået med jern

og voldte et syndigt spektakel, når han gik på den ujævne stenbro. Der blev sagt, at han en gang søgte pladsen som skarpretter. Han fik den vist ikke.

Over alle disse skikkelser og gadelivet i øvrigt troned politiet. Det var Kollerup og Holm. Det var, bortset fra nattevægterne, hele politistyrken. Det var tilstrækkeligt. Der var mange værtshuse i byen, og man skulle tro, at dette ville nødvendiggøre en noget større politistyrke, men det var ikke tilfældet. Der blev drukket tæt på værtshusene. Den gang gik man på værtshus for at drikke og spille kort, og det blev gjort grundigt, men, det var som om, at man den gang bedre kunne tåle at drikke, uden at det affødte større batallier. Et slagsmål fandt vel sted nu og da, men det var aldrig værre, end at Kollerup selv kunne klare ærterne. Blev der lidt mudder, og en eller anden skulle i kasjotten, så var Kollerups opgave løst, blot han nåede foden af arresthusets trappe. Der stod Holm, stor og mægtig, og rakte sin stærke arm ned efter synderen. Så var det sket. Modstand var nytteløs.

Sådan var gadelivet i 1890'ernes Køge. Byen var lille. Alle kendte alle, hvilket naturligvis var årsagen til, at man lagde mærke til særprægede personer. Gaderne var ikke så lange, som nu. Byens prominente borgere måtte derfor udenfor byen, når de, i blankpudsede træsko gik deres morgentur.

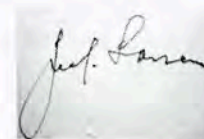
Brogades grænse var "Køge Bro", Nørregades "Norske Løve", Vestergades "Rosenlund", Nyportstrædes "Lovparken" og Kirkestrædes enden af den "Lukkede Gade". Alt hvad der lå uden for disse grænser var åbent land.

Køge sov sin søde tornerosesøvn i 1890'erne – den vågnede – og idyllen var væk.

Hans Peter Julius Larsen

var han døbt, men kaldte kun Julius, og underskrev sig konsekvent

Han døde kun fem måneder efter at han havde afsluttet sin beretning om sin drenge- og ungdomstid.

For at få et indtryk af hans liv som voksen, har jeg valgt at medtage en nekrolog, skrevet af hans gode ven og partifælle tidligere sognerådsformand i Herfølge, Hans Madsen, samt et interview i "Socialdemokraten"

Her får man et godt indtryk af, hvordan hans liv som fagforeningsmand og politiker formede sig.

Julius Larsen som jeg husker ham.

Jeg er den af os fire brødre, der kom ham nærmest i barndom og ungdom. Indtil 8-årsalderen boede vi "dør-om-dør", senere boede jeg i lange perioder hos min mormor og bedstefar. Han var en lun og hyggelig mand med en udpræget humoristisk sans. Men når det er sagt, var han også en mand med sine meningers mod, var ikke blid ved sine modstandere, men jeg ved, at de respekterede ham. Hans retfærdighedssans var stor. Han bar aldrig nag, han tilgav hellere.

Han var hjælpsom, så meget hans kræfter slog til. Mange mennesker kom i det lille hus i Svansbjerg for at søge råd eller hjælp. Omkring nytårstid var der nærmest kø, så kom folk for at få udfylde deres skatteschema, (den tids selvangivelse). Så vidt jeg husker fik han 1 krone pr. skema, men kun hvis vedkommende havde råd til at betale. Det var ikke nogen stor fortjeneste, men var alligevel et supplement til den sparsomme aldersrente.

Han havde også en poetisk åre, som gav ham en lille indtægt. Den benyttede han til at skrive lejlighedssange, som han så mangfoldiggjorde på sin gamle skrivemaskine, der også blev brugt flittigt til artikler i forskellige blade og aviser. Han var en flittig læserbrevsskribent. Når noget ikke var, som *han* mente, det skulle være, så måtte han "i blækhuset"

Han besad en stor viden, og trods sin meget sparsomme skolegang var han både veltalende og velskrivende. En rigtig god fortæller, der evnede at gøre en svunden tid levende, hvilket hans erindringer er godt eksempel på.

Han var en flittig læser, han lærte mig værdien af at læse og lære. Han lærte mig om at være forpligtet. Således sagde han ofte til mig, i arbejderbevægelsen bruger vi at sige "Gør din pligt, og kræv din ret" men han tilføjede altid, du må aldrig kræve noget, før du *har* gjort din pligt.

Han lærte mig især om tolerance, om ret og uret, om sande værdier, gav mig af sit lange livs erfaringer. En god ballast at gå ud i livet med.

Jeg så op til min bedstefar. Jeg skylder ham meget.

Han var et stort menneske.

Ib

Fhv sognerådsformand Julius Larsen in memoriam.

Det var med vemod vi modtog meddelelsen om Julius Larsens død. Vel vidste vi, at han i mange år har været mærket af sygdommen, således at vi, som kendte ham, vidste at det kunne ske når som helst. Julius Larsen var småfolks sande ven, han satte hele sin arbejdskraft ind for at hjælpe dem, som havde det dårligt, derfor kom også hans største indsats først og fremmest arbejdsmændene til gode.

Julius Larsen blev 1916 formand for arbejdsmændenes fagforening i Herfølge, som dengang talte 16 medlemmer. Ved hans utrættelige agitation nåede Herfølge afdeling allerede i 1918-19 op på over 300 medlemmer. Disse par tal siger jo tydeligt, at der virkelig blev gjort et stykke arbejde på dette felt. Julius Larsen indså snart, at det ikke var nok med det faglige – nej, det gjaldt også om at få det politiske med. Også Socialdemokratisk Forening nød godt af hans store evner som agitator. I 1921 indvalgte han i sognerådet, hvor han selvfølgelig blev gruppens formand, også her udrettede Julius Larsen et stort arbejde til gavn for de små i samfundet.

Hans arbejde her vil mindes til sene tider. Det skyldes bl. a. hans indsats, at det lykkedes at få opført "De Gamles Hjem" i Herfølge.

Julius Larsen var i 17 år formand for Herfølge Sogns Sygekasse. Også her fik han lejlighed til at vise sin store interesse for de dårligst stillede. Mange gamle og syge vil mindes Julius Larsen for hans indsats på dette område. Han var jo manden, man trygt kunne henvende sig til med sine sorger og bekymringer, der var altid et godt råd at hente.

H. M.

I "Socialdemokraten" kunne man den 12 juni 1946 læse dette interview:

EN ARBEJDER-PIONER HAR LAGT OP Julius Larsen, Svansbjerg, fortæller om agitationsarbejdet blandt de uorganiserede skovarbejdere i Østsjælland for 30 år siden.

Der er stof til en hel roman, hvis vi skal have det hele med, sagde fhv sognerådsformand Julius Larsen, da jeg forleden besøgte ham i hans lille hyggelige hjem i Svansbjerg. Formålet med besøget var at få den erfaringsmættede fagforeningsmand til at fortælle lidt om sig selv og om sit arbejde som agitator og organisator. Det kneb lidt med at komme i gang, jeg-formen passede ikke rigtig Julius Larsen, men efterhånden kom munden på gлед, og erindringerne strømmede ud i den lille stue.

Julius Larsen er født i Køge og kom i 1916 til Herfølge fra København. Hans faglige interesser var allerede stærkt udviklet den gang, og det slog ham, at der i Arbejdsmændenes Fagforening i Herfølge kun var 17 medlemmer, alle fra Hegnetslund Teglværk. På en generalforsamling gjorde han vrøvl over det ensidige forhold, hvilket resulterede i, at han valgtes til formand for fagforeningen. Hermed begyndte der en streng tid for den nybagte fagforeningsformand, idet det netop var i de tider, hvor priserne begyndte at stige foruroligende.

Blev smidt ud af overførsteren.

Julius Larsen arbejdede i skovene til den gængse dagløn, 2 kroner, for en lang og slidsom arbejdsdag. En rask arbejder kunne dog ved akkord opnå at tjene den "fabelagtige" sum af 3 kroner på en dag.

Dette forhold ville Jul. Larsen have rettet, og en hel uge i træk bestilte han ikke andet end at trave gennem skovene i knæhøj sne og agiterede blandt skovarbejderne for at få dem til at melde sig ind i fagforeningen. Skovløberne var efter ham alle

vegne, men det kuede ikke den raske agitator. Han fik de fleste af skovarbejderne til at melde sig ind i fagforeningen, og i 1918 mente han, tiden var inde til at foretage et fremstød. Sammen med daværende forretningsfører Jens Larsen, Næstved, gik han til overfører Wedel på Vallø for at få en forhandling om overenskomst for skovarbejderne. Overføreren var imidlertid ikke til sinds at tale med arbejder-repræsentanterne. Han smed ganske simpelt Julius Larsen og Jens Larsen ud med ordene: "Mine arbejdsforhold skal jeg nok selv ordne" Med en sværm af gravhunde om benene (de blev ikke pudset på dem, men blev heller ikke kaldt tilbage) forlod de overførerkontoret.

Dronning Alexandrine hjalp skovarbejderne.

Forretningsfører Jens Larsen var imidlertid blevet gal i hovedet over overfører Wedels afvisende holdning, så han satte sig omgående i forbindelse med hovedforbundet og anbefalede en strejke.

Hovedforbundet gik ind for tanken, og skovarbejderne tog okserne på nakken, og gik hjem. Arbejderne vandt strejken, men det var hverken Jul. Larsens eller forbundets skyld. Det var dronningen, der ved den lejlighed ordnede paragrafferne. Daværende minister uden portefølje, Th. Stauning, gik til dronningen, som er protektrice for Vallø Stift, og forklarede under hvilke kummerlige forhold skovarbejderne levede under Vallø Stift. Det resulterede i en skrivelse til overfører Wedel. Og nu fik tonen en anden lyd. Jens Larsen i Næstved modtog et brev fra overføreren – han kunne nemlig ikke tåle at se mig – indskød Jul. Larsen lunt. I brevet blev Jens Larsen bedt om at se op på kontoret, når hans vej faldt forbi Vallø. Hans vej faldt ikke *forbi* Vallø, men gik direkte til overførsterens kontor, og så fik skovarbejderne deres overenskomst, der i løn- og arbejdsmæssig henseende var en betydelig forbedring. Samtidig blev der oprettet lignende overenskomster på Bregentved og Gisselfeldt. Skovejerne meldte sig ind i arbejdsgiverforeningen,

og fra det øjeblik kom skovarbejdernes forhold ind i et roligt leje. Det var i 1918, og på det tidspunkt var Arbejdsmændenes Fagforening i Herfølge fra de 17 medlemmer på teglværket steget til omkring 300 medlemmer. Det varede dog ikke længe, før Bjæverskov og Haarlev-Himlingøje skilte sig ud og dannede selvstændige afdelinger. Det bedste udbytte af strejken, tilføjer Jul. Larsen, var dog, at fagforeningen blev anerkendt som forhandlingsberettiget organisation. Af mindre væsentlig betydning var det, at jeg efter min agitationsrunde til skovarbejderne blev arbejdsløs for et stykke tid. Grunden til min afskedigelse var, at jeg havde forladt mit arbejde, og at jeg havde ophidset de øvrige arbejdere til strejke.

Herfølge blev moderforening til Køge afdeling

Omkring 1918 var Arbejdsmændenes Fagforening i Køge hverken medlem af hovedforbundet eller De samvirkende Fagforbund. Det var der en del af arbejdsmændene, navnlig fra Købmandsgårdene, der var utilfredse med, så de meldte sig uden videre over i Herfølge afdeling. Herunder lykkedes det at få oprettet overenskomst med købmandsgårdene, og senere skilte købmandsgårdenes arbejdere sig også ud fra Herfølge og dannede deres egen afdeling, der fik betegnelsen "Køge K" som blev primusmotor i bestræbelserne for at få Arbejdsmændenes Fagforening i Køge ind i hovedforbundet og i De samvirkende Fagforbund.

Endnu en skovarbejderstrejke

Julius Larsen berettede om endnu en strejke blandt skovarbejderne. Det var i 1931, og det var også denne gang mod Vallø Stift. Strejken blev afsluttet med en lønforbedring, men samtidig var der i overenskomsten indført en passus, som det endnu den dag i dag smerter mig, at jeg var nødt til at skrive under på. Det var nemlig ved den strejke lykkes os at få

skovenes 9 ledvogtere med, og i overenskomsten hed det bl. a., at modparten betingede sig ret til at afskedige disse 9 ledvogtere. Der var ikke noget at stille op. Det pengestærke Vallø Stift kunne have klaret strejken i mange måneder endnu, og efter mange og lange forhandlinger afsluttede vi med den lønforbedring, der var opnået. Vallø Stift holdt fast på sit krav, og samtlige 9 ledvogtere blev afskediget fra deres eftertragtellesværdige stillinger.

Den værste nød siden da.

I 1935 kom Jul. Larsen under vejr med at arbejderne på Herfølge Frørenseri fik for lav en løn. Der blev først prøvet med en lokal forhandling med indehaveren, Niels Hansen, men uden resultat. Så blev forbundet taget med på råd, og der blev erklæret strejke, den kom tillige til at omfatte faderens virksomhed, frørenseriet i Havnelev. Den etablerede blokade overfor de to firmaer var yders effektiv, så det varede ikke længe, før de rette overenskomstmæssige forhold blev oprettet.

Kredsformand.

Julius Larsen har været formand for Herfølge Afdeling i 3 perioder, nemlig fra 1916-21, fra 1924-30 og fra 1931-43. Som en anerkendelse af hans store faglige dygtighed blev han tillige i 1935 valgt som kredsformand for Dansk Arbejdsmands Forbunds 12. kreds, og denne post bestred han til alles tilfredshed indtil 1943. I denne periode optog han noget af sit gamle agitationsarbejde, idet han navnlig gennemtrawlede Stevnseggen, ivrigt bistået af kæmner Hjarsøe og D. S. U. fra Køge. Resultatet udeblev da heller ikke. I stigende antal meldte arbejdsmænd sig ind i D. A. F., ligesom det lykkedes Jul. Larsen at få oprettet overenskomst med så godt som samtlige kommuner i kredsen. Der er visse ting, som gennem de mange års faglige arbejde har bidt sig fast i Jul. Larsens erindring, ting som år efter år har virket som en spore i hans arbejde. En af de

erindringer er en samtale, som Jul. Larsen havde med en landarbejder fra Vasebækgård i tiden umiddelbart efter forrige verdenskrig. Landarbejderen fortalte nemlig, at hans fortjeneste var så lille, at han ikke engang kunde købe det, som hans rationeringskort lød på.

Jul. Larsens faglige epoke udløb i 1943, både hvad afdelings- og kredsarbejdet angår. Årsagen hertil var, at han af Socialdemokratiet blev valgt til sognerådsformand i Herfølge kommune. Det er betegnende for Jul. Larsen, at han gav afkald på sine faglige tillidsposter for at kaste sig over arbejdet som sognerådsformand. Han var klar over, at han ikke på tilfredsstillende måde var i stand til at bestride begge disse poster, og da han nu så sin opgave i sognerådsarbejdet, kastede han sig med sin fulde arbejdskraft over dette. Arbejdsmændene ønskede dog at sige ham tak for hans indsats, og de gjorde det ved at udnævne ham til æresmedlem af Arbejdsmændenes Fagforening, Herfølge Afdeling.

Resultater i sognerådet.

Jul. Larsen har aldrig haft sæde i partiets ledelse i Herfølge, men han nød alligevel sine partikammeraters fulde tillid, hvilket bl.a. fremgår af, at han har været medlem af sognerådet fra 1921 - 29 og fra 1936 - 46, deraf de sidste 3 år som sognerådsformand.

Jul. Larsen kan med stolthed se tilbage på den række af resultater, han opnåede i den korte periode, han stod i spidsen for kommunens anliggender. Det synligste resultat er det smukke alderdomshjem. Af andre ting til gavn for den dårligst stillede del af befolkningen kan nævnes Hastrups anerkendelse som bymæssig bebyggelse, den projekterede centralskole, der er klar til opførelse den dag, de fornødne materialer foreligger. Købet af 10 tdr. land jord af Scheels Hospital til udstykning til byggegrunde og endelig Boligforeningen, der under administration af "Arbejderbo" er i gang med opførelsen af 15 een-familiehuse til børnerige arbejderfamilier.

Partiets tak.

Også Socialdemokratisk Forening i Herfølge har ønsket at sige dets gamle pioner tak for arbejdet. Selv om Julius Larsen kun er 63 år gammel, har han måttet sige farvel til det faglige og politiske agitationsarbejde.

Arbejdet i marken har slidt ham op i en sådan grad, at han ved sidste kommunevalg måtte sige nej til at lade sig genopstille.

Lægen forbød ham at beskæftige sig med noget som helst, såfremt han ønskede at opleve de kommende års udvikling, og så lagde den gamle kæmpe op. For en ugestid siden mødte en deputation for partiforeningen op og overrakte ham 500 kr., der ledsagedes af en adresse, underskrevet af ca. 200 indbyggere i Herfølge Kommune.

Det var ikke udelukkende partimedlemmer. Det skal ikke være nogen hemmelighed, at disse penge kom på et tiltrængt sted, sagde Jul. Larsen stiltørdigt, men den største glæde og det, der varmede mig mest var, at gaven kom fra så stort et udsnit af kommunens beboere. Det bør endelig også anføres, at Julius Larsen har bestridt posten som formand for Herfølge Sogns Sygekasse i tiden fra 1927-43. Det er ikke uden en vis vemod, man ser denne pioner sætte punktum efter 30 års uselvsk virke for at forbedre sine ligestillede kår. Samtidig glæder man sig over, at der for 30 år siden var mænd af Jul. Larsens støbning. Mænd, hvis minde vil leve evigt i arbejdernes hjerter, og hvis virke til sene tider vil stå prentet i historien.

k-lin.

Mindesten rejst af arbejderpartierne i Herfølge.
Stenen er erklæret bevaringsværdig som minde om
en lokalhistorisk person